

II BESKRIVANDE DEL

II.1 KORTFATTAD HISTORISK BESKRIVNING

II.1.1 Kyrkomiljön

Ventlinge socken ligger på södra Ölands västra sida. Norr om gränser socknen mot Södra Möckleby socken, i öster mot Gräsgård och i söder mot Ås. Kyrkbyn Ventlinge ligger på landborgens sluttning, öster om väg 136. Socken namnet Ventlinge är känt från skriftliga källor första gången 1320. Den rika förekomsten av fornlämningar visar att socknen varit bebyggd långt innan medeltiden. Ortnamnsforskare betraktar också slutleden –inge som en av de ortnamnsformer som har rötter ner i järnåldern. Just lämningar från järnåldern finns det gott om. Ett av de större gravfälten ligger intill prästgården i Parboäng.

Inom socknen finns samhället Grönhögen. År 1824 byggdes här en lastbrygga som underlättade utskeppningen av sten och kalk. Stenbrytning, stenslipning och kalkbränning var under lång tid viktiga binärningar i socknen. Under 1800-talet anlade disponent John Eklöf ett kalkbruk. Företaget omvandlades 1930 till AB Ölandskalk. År 1939 köptes verksamheten av Yxhults Stenhuggeri AB i Närke. Detta företag började istället att producera ånghärdad gasbetong, s k Ytong. Ölandsfabriken kallades först Ölands Gasbetong AB men bytte snart namn till Ölands Ytong AB. Verksamheten var under många år en av Ölands största och viktigaste industrier. Hamnen i Grönhögen växte och bostäder byggdes. Ett litet samhälle med affärer och service växte fram under 1920-talet. Under 1960-talet fick Ytong konkurrens av andra byggmaterial. I september 1971 lades Ölands Ytong AB ner.

Hamnen i Grönhögen var också viktig för fisket. Ett mindre antal sockenbor har försörjt sig som fiskare. Hamnen i Grönhögen var dock under en tid centrum för laxfisket kring södra Öland. Även jordbruket har varit och är än idag, en viktig näring i socknen. Uppfödning av kreatur och spannmålsodling har även kompletterats med kommersiell odling av t ex potatis och lök.

Kyrkbyn i Ventlinge ligger lite norr om Grönhögen. Hamnen och den därpå följande industrietableringen gjorde att socknens centrum försköts söderut. En del service kom dock ursprungligen att etableras i kyrkbyn. Socknens första skolhus byggdes här 1861 väster om landsvägen. Ett nytt skolhus byggdes 1914 mitt emot kyrkan på östra sidan av landsvägen. När en ny skola skulle byggas på 1950-talet flyttade man dock närmare Grönhögen.

Prästgården ligger i byn Parboäng i södra delen av socknen. Kyrkoherdebostaden revs 1893 och nya byggnader uppfördes. Det gamla huset blev fattigstuga i Grönhögen. I Parboäng fanns också församlingshemmet som byggdes 1913 på initiativ av Ås och Ventlinge kyrkliga ungdomskrets.

Kyrkogården utvidgades troligen under 1800-talet mot norr. Landsvägen gick tidigare öster om kyrkan. Tidigmedeltida gravvårdar i form av hållkistor ska ha påträffats på kyrkogården. Det finns också bevarade fragment av gravhällar från 1200-talet som man tror är tillverkade av den s k Gärdslösamästaren, Håkan Tanna.

Ventlinge var en del av Ottenby kommun som 1967, tillsammans med Torslunda kommun, uppgick i Mörbylånga kommun. I kyrkligt hänseende ingår Ventlinge socken sedan 2002 i Sydölands församling och Södra Ölands kyrkliga samfällighet. Hela Ventlinge socken ingår i det Världsarvsområde som går under beteckningen ”Södra Ölands odlingslandskap”.

II.1.2 Kyrkobyggnaden

För nedanstående kronologiskt upplagda beskrivning av kyrkobyggnadens historia har huvudsakligen arkivmaterial från Antikvariskt topografiskt arkiv (ATA) och Kalmar läns museums (KLM) arkiv använts. I Kalmar läns museums arkiv finns ett manus för en sockenbeskrivning skriven av kantor K W Ek på 1940-talet. Detta material har titeln ”Beskrivning över Ventlinge socken” (BVS). Uppgifter har också hämtats ur en artikel av Ragnhild Boström om kyrkan i ”Ventlinge - en sockenbeskrivning” (RB). Som hjälp för att förstå kyrkans byggnadshistoriska utveckling finns teckningar och fotografier av kyrkan som bilaga under flik 15 och ritningar under flik 16.

År	Händelse	Källa
1100-talets början	En stenkyrka byggdes i Ventlinge. Den hade ett rektangulärt långhus, längre och smalare kor samt en halvrund absid.	RB
Omkring år 1200	Tornet i romansk stil byggdes.	RB
1684	Kyrkans lillklocka inköptes.	BVS
1722	En mässingskrona inköptes till kyrkan.	BVS
1763	Långhusets sydportal murades igen och västportalen blev huvudingång.	RB
1771	Tornet och långhuset ”rappades” av murarmästare Törnberg.	BVS
1790	Två av kyrkans mässingskronor inköptes. De hänger idag på läktaren.	BVS
1812	Ombyggnad ledd av byggmästare Johan Pettersson, Kalmar. Koret samt absiden revs och långhuset förlängdes mot öster. Stora fönster togs upp på norra och södra sidan. Predikstolen gjordes om till en altarpredikstol. Tornet bevarades. Långhusets och sakristians tak belades med enkupigt tegel.	RB, BVS
1825	Lanterninen byggdes och ersatte ett pyramidformat tak. Det nya torntaket klätt med ekspån byggdes av Håkan Göth, Seby. Lanterninen ritades av Joh Abr Wilelius. Den målades i grönt. I tornet togs det runda fönstret i väster upp. Ytterligare ett fönster mot söder togs upp och ett medeltida fönster vidgades.	ATA, BVS
1829	En äldre liten läktare byggdes ut, så att läktaren fick sin nuvarande storlek och utformning. Arbetet utfördes av byggmästare P Isberg, Algutsrum. Samma år ”rappades” kyrkan av murarmästare L Linnman, Källa.	BVS
1840	Det västra vapenhusets golv belades med kalksten. Tidigare hade man haft ett jordgolv.	BVS
1841	Kyrkans storklocka inköptes.	BVS
1875	Delar av en medeltida dopfunt deponerades till Kalmar fornminnesförening, vilket idag är Kalmar läns museums samlingar.	BVS
1879	Grundlig reparation av kyrkans interiör och exteriör. Träarbeten utfördes av snickare P G Rothman, Näsby, murningsarbeten av hemmansägaren Jonas Peter Lundgren, Eketorp, och målningsarbeten av målarmästaren N J Jonsson, Glömminge. Jonsson tillverkade också predikstolens nya dekorativa detaljer och ljudtak. Predikstolen försågs även med tre gipsfigurer. Predikstolens nya utförande formgavs av arkitekt F W Scholander.	BVS
	Exakt vad som gjordes vid denna renovering har inte gått att	

	fastställa. I sockenstämmoprotokollen från 1863 föreslår man dock att kyrkans interiör och en del inventarier skulle målas. Troligen var det vid denna tid som det dekormåleri som funnits på väggen runt predikstolen tillkom. Det bestod av konsoler, pelare, draperier och textband. Av dessa var de båda förstnämnda marmoreringsmålade. Utmed taklisten var också målat en rundbågig fris. Möjligen var det också vid denna renovering som långhustakets takrosetter målades. Takrosetterna finns kvar än idag. Man hade också på förslag att byta ut långhusets trägolv.	
1880	Södra vapenhuset byggdes. Vapenhuset ritades av Otto Aug Mankell.	ATA
1885	Läktarorgeln med tre stämmor inköptes av Åkerman & Lund, Stockholm.	VK
1895	Värmekamin installerades. Två bänkar på södra sidan, öster om södra ingången togs bort.	BVS
1908	Kyrkan målades om invändigt. Troligen var det vid denna tid väggarna ströks med brun oljefärg och inredningen ekådringsmålades.	ATA
1928	Omfattande exteriör renovering. Enligt renoveringsprogrammet skulle torntaket beläggas med enkupigt tegel. Det förefaller dock som om samtliga tak istället belades med flackt trekupiga tegelpannor. Tornets puts knackades ner och tornet omputsades. Övriga delar av kyrkan ”omkalkades”, vilket troligen betyder att de avfägades. Lanterninen målas med oljefärg. Den var vid den här tiden målad i vitgrön nyans med brun list och luckorna i ”träets naturfärg”. Den brunmålade listen försvann, enligt fotografier, någon gång mellan 1928 och 1946. En ny kalkstensflisa lades utanför västra dörren och skorstenen från sakristians rökrör lagades. På tornets västra vägg framkom en rundbågig öppning till andra våningen, vilken frilades som nisch interiört.	ATA
1936	Kontraktsposten C J Beger skänkte den mässingskrona som hänger närmast altaret.	BVS
1940-41	Rökgången förändrades. Skorstenen flyttades från taknocken till södra takfallet.	ATA
1950-52	Exteriör och interiör renovering efter förslag upprättat av arkitekt Johannes Dahl. Exteriört lagades och avfägades väggarna. De stålborstades och ströks med Hälsingborgskalk som brutits med guldockra och bensvart. I öster sattes de båda korffönstren igen. Fönsterbänkarna skulle enligt arbetsbeskrivningen kläs med galvaniserad plåt. Det är osäkert om denna åtgärd utfördes. I arbetsbeskrivningen föreskrevs vidare att fönsterbågar och karmar skulle förses med nya bottenstycken. De gamla fönstren byttes dock ut helt och hållet. Det enda fönster som bevarades var tornets runda fönster mot väster. Skorstenen revs. Nytt svall lades på långhuset och samtliga tak försågs med enkupiga tegelpannor. Lanterninen och tornluckorna målades. Nya kors av trä klädda med kopparplåt sattes upp på tornet och vid södra vapenhuset. Korset vid södra vapenhuset fick basen inklädd med galvaniserad plåt. Korsen tillverkades av Torsten Rylander, Kalmar.	ATA

	<p>Elvärme, belysning och orgelfläkt installerades. De gamla kaminerna ersattes av ett nytt värmesystem med elektriska bänkvärmare. Orgeln byggdes om till en pneumatisk tvåmanualig piporgel, Åkerman & Lund, Sundbyberg.</p> <p>Långhuset och sakristian, som var svårt angripna av trämask, gasbehandlades med cyanväte. Golvbjälklaget i båda dessa utrymmen byttes ut. (Bjälklagets uppbyggnad redovisas i bilaga till vård- och underhållsplanen.) Angripet trä och träkonstruktioner på vinden ströks med Cuprinol. Innertaket över långhuset tätades med isoleringsmatta typ Arkimatta. Bänkinredningen var angripen av mask och byttes ut. De nya bänkarna fick samma stil som de gamla, men gavs bättre sittkomfort. En bänkrad på var sida om mittgången uteslöts för att få bättre plats i koret. Där kaminerna stått återställdes bänkarna. Bänkarna på läktarens södra sida byggdes om för att bli mer bekväma, medan man på den norra sidan ordnade med lösa stolar. Möjligen tog man i samband med detta bort gradängerna på den norra sidan. Kyrkorummets väggar var målade med oljefärg. Denna högs bort och väggarna ströks istället med kalk. Vid dessa arbeten hittades en skeppsmålning på den norra innerväggen. Målningen antas vara från 1400-talet. Den konserverades av konservator Sven Wahlgren. Dörrarna mot kyrkorummet tätades med svart fårskinn. Foder vid samtliga dörrar togs bort och putsen kompletterades. Man ville också göra ett vindfång i söder men det fick man inte tillstånd till. Dörren mellan södra vapenhuset och långhuset fick en ny tröskel. Stora planer fanns på att bygga om altaret genom att flytta predikstolen men dessa genomfördes ej. Man gjorde dock ett nytt altare i form av en låda som omslöt det gamla altarbordet. Dopfunten placerades vid södra väggen. Vägglisten i höjd med bänkinredningen sattes upp. I sakristian ordnades ett mindre altare framför det östra fönstret. Skåp för textilförvaring byggdes. Kalkstengolvet i södra vindfånget lagades.</p> <p>Innan de invändiga målningsarbetena påbörjades var samtliga snickerier, utom fönstren, ekådringsmålade. Fönstren var invändigt blågrå. Väggarna var målade med en brun oljefärg.</p> <p>Kyrkorummets väggar avfärgades med kalkfärg som vid sista strykningen gavs en ljus varm nyans. Bänkarna, predikstolen och altarringen oljemålades i blågrönt och laserades. Läktarbröstning och pelare oljemålades i grågrönt med rostbruna inslag. Orgelfasaden oljemålades i gulgrått. Skadad förgyllning omförgylldes. Innerdörrarna målades likadana som bänkarna och ytterdörrarna avbrändes, laserades och oljemålades. Fönstren målades. Innertaket målades med mager oljefärg samt laserades i mörkare ton än väggarna. Taklisten marmorades i mörkare ton än taket.</p>	
1955	Utökad eluppvärmning på läktaren.	ATA
1962	Predikstolen kompletterades med två figurer ritade av konstnären E Sand. De gipsfigurer som smyckat predikstolen hade försvunnit	ATA

	tidigare under 1900-talet. Två av dessa förvaras idag i den första tornkammaren.	
1966	Lanterninen målades i ljusgul färg.	ATA
1967	Exteriör renovering efter förslag av BA Bengtsson. Ragnhild Boström undersökte murverket på tornet och delar av långhuset. Hon återfann flera igenmurade ljusgluggar samt den medeltida södra ingången. De igensatta gluggarna samt den södra ingången markerades med rits i fasadernas puts. Tornet putsades om och långhusets och sakristians putsytor blästrades och kalkavfärgades. Tornluckorna renoverades och behandlades med tjära. De försågs med fönsterbleck av kopparplåt. Långhusets tak fick hänggrännor och stuprör av kopparplåt. Fyra stuprörsavlopp av betongrör ordnades. Sakristian och långhuset fick nya kopparklädda stormlister. Listverk under tornkragen målades, liksom fönster och dörrar. De sistnämnda i grågrön färg i samma nyans som deras innersta färgskikt. Enligt Kungliga byggnadsstyrelsens önskemål återuppsattes en karnisformad trälist i höjd med tornluckornas bågformade överdel. Nytt kopparkors över vapenhuset i söder.	ATA, KLM
1984	Interiör renovering enligt handlingar upprättade av BA Bengtsson. Väggarna avfärgades med Gotlandskalk efter att sprickor lagats. Innertaket och listen skrapades och målades. Bänkinredningen målades med oljefärg och lasyr. Fönstren målades invändigt. Kitt och tätningar sågs över. Dörrarna sågs över. Den låda som det gamla altaret byggts in med vid renoveringen 1950 togs bort. En ny altarskiva av trä tillverkades eftersom den gamla försvunnit. Predikstolens förgyllning förbättrades. Golven i kor och gångar slipades och lackades. Kalkstensgolven i västra och södra vapenhuset fogades om med kalkbruk. Nya textilier som knäfall och mattor. Elsystemet sågs över. Handlingar avseende elinstallationer upprättades av AB Tor Engströms Ingenjörbyrå i Kalmar.	KLM
1997	Sanering mot strimmig trädgnagare och husbock utfördes av Anticimex på långhusvinden och i tornet.	KLM
1998	Exteriör renovering enligt handlingar upprättade av Arkoteknik, Arkitekter och Ingenjörer AB. Hela tornet omputsades och på långhuset togs cementlagningar bort och sprickor lagades med kalkbruk. Fasaderna avfärgades med KC-färg. Samtliga tak sågs över och lagades med pannor likadana som de gamla. Tornet, södra vapenhuset och sakristian försågs med hänggrännor och stuprör av koppar. Enligt arbetsbeskrivningen skulle långhusets stuprör ha bytts mot nya grövre stuprör av koppar. De befintliga från 1967 ser dock ut att ha bevarats. Luckor i torn och lanternin justerades och målades. Lanterninen målades. Ett nytt förgyllt kors sattes upp på lanternintaket. Inne i tornet lagades rötskadat bjälklag. Tornets takfötter målades och långhusets dito tjärades. Alla fönster målades. Tornfönstren försåg med nya fönsterbleck. Långhusets befintliga fönsterbleck kompletteringsskruvades. Portar målades utvändigt och sprickor	KLM

	kittades. När tornet var frilagt från puts konstaterades att västportalen är ursprunglig, inte sekundär som antagits tidigare.	
2002	Inventering av bemålade inventarier utförd av Jönköpings läns museum.	KLM
2005	Befintlig mineralullsisolering på långhusets vind kompletterades med lösull.	Protokoll från fastighetssyn 2006
2006-2008	I augusti 2006 stängdes kyrkan, på grund av att inomhusklimatet givit allergiska reaktioner hos personalen. Utredning om lämpliga åtgärder för att lösa problemen pågår.	

II.2 RELATIONS- OCH STATUSBESKRIVNING

II.2.1 Kyrkobyggnaden stomme, exteriör

Förklaring till beteckningar använda i kolumnen för prioritet:

I	Akut	
II	Snarast	Åtgärd inom tre år
III	Kan anstå	Åtgärd avvaktas eller utförs i samband med andra åtgärder

Produkter vid 1998 års utvändiga reovering

I samband med slutbesiktning av 1998 års arbeten överlämnade generalentreprenören Målerifirma Rose Bergström & Son AB en förteckning över använda färgtyper och kulörer:

<u>Byggnadsdel</u>	<u>Material/färgtyp</u>	<u>Kulör</u>
Kors	Bladguld 23 3/4 karat	
Lanternin- och torngesimser	Scala gammaldags linoljefärg	NCS 1500 (ljusgrå)
Luckor till torn och lanternin	Wibo Wiboline gammaldags linoljefärg	NCS 5050-Y70R (rödbrun)
Fönster och portar	Wibo Wiboline gammaldags linoljefärg	NCS 6030-G30Y (mörkt grön)
Lanterninväggar	Wibo Wiboline gammaldags linoljefärg	NCS 6030-G50Y (mörkt grön)
Gesims långhus	Blandning tjära/svart linoljefärg	
Putsfasader	Målarkalk AB, Hydraulit KC-färg	H 1194. Enl. leverantören innehåller kulören pigmentet guldockra

Vid kontroll i samband med underhållsplanens upprättande 2008 fastställdes den mörkt gröna kulören på fönster och portar till NCS S 6020-G30Y. Det betyder att färgen idag är något mindre grön (och mer grå) än när den var nymålad 1998. Den rödbruna kulören på tornets och lanterninens luckor fastställdes 2008 till NCS S 5030-Y70R respektive NCS S 4550-Y60R. Vid bättringsmålning bör de kontrollerade kulörerna från 2008 användas. Vid hel ommålning bör de ovan angivna kulörerna från 1998 användas. Den rödbruna kulören från 1998 finns dock inte längre som standard i NCS-systemet. Kulören motsvaras idag närmast av NCS S 4550-Y70R.

Långhus och kor, uppfört delvis under 1100-talets andra hälft, delvis 1812 (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnads-del	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Grundläggning	Ej besiktad	-	Långhusets västra del, fram till fönstret efter södra vapenhuset är medeltida. Övriga delar är tillkomna 1812.	-	-	
Väggstomme	Kalksten	-	Se Grundläggning. Som en anpassning till de medeltida murarna i väster är även murarna från 1812 i kyrkans östra del mycket tjocka. I den östra gaveln sitter ett fragment av en gravhäll daterad till slutet av 1200-talet eller början av 1300-talet. Fragmentet var tidigare överputsat men togs fram i samband med reoveringen 1950-52.	-	-	
Sockel	Markerad sockel (eller synlig grund) finns endast på en mindre sträcka mot norr, under det andra fönstret från öster. Sockeln är spritputsad. I övrigt saknas markerad sockel.	Bruten vit KC-färg	Den sockel som finns på norrsidan är troligen från 1812.	-	-	
Fasad	Spritputs. Slätputsade fönsteromfattningar. Yta med avvikande struktur på	Bruten vit KC-färg	Långhusets och korets puts har lagats vid flera tillfällen, senast 1998. Det finns dock inga uppgifter om att murarna helt	Vitträd färg intill mark. Bortfall av puts på några små ytor intill mark mot norr.	III III	

	norra fasadens nedre del i väster. Spår av putslagning.		frilagt från puts, vilket betyder att det kan finnas bevarade rester av äldre putsskikt. Den medeltida sydportalens läge dokumenterades av Ragnhild Boström 1967.	Vittrad färg i nedre delen av korets fönsternisch mot söder. Yta med vittrad färg och viss påväxt av alger vid det nordöstra hörnet. Tunna sprickor över samtliga fönster. Sprickorna är störst vid korets fönster mot norr och söder.	III III III	
Takfot	Gesims av trä formad som en hålkälslist.	Svart linojefärg/tjära	Hålkälslisten troligen ursprunglig från 1812.	-		
Takstomme	Sadeltak. Takstolar av trä.	Brun Cuprinol	Takstolar från 1812. Takstolar mot väster har bevarad äldre hissanordning.	Besiktning avseende skadeinsekter bör utföras.	II	
Taktäckning	Rött enkupigt maskinslaget lertegel. Nockpannor lagda i bruk. Samtliga pannor är kramlade. Nyare kramlor närmast tornet, både på norra och södra sidan. Läktning och papp ej besiktad. Svall av spontade bräder synligt från vind.	-	Långhusets belades med enkupigt tegel i samband med ombyggnaden av kyrkan 1812. Det enkupiga teglet byttes 1928 mot flacka, trekupiga pannor. Enkupigt tegel lades på nytt 1950-52 då även taksvallet lades om. Trasiga pannor byttes vid renoveringen 1998. Då reparerades också taksvallet närmast tornet.	-	-	
Avtäckningar	Kopparplåt	-	Från 1967. Avtäckningarnas funktion besiktigades vid 1998 års renovering.	-	-	

Takavvattning	Hängrännor och stuprör av koppar. Stuprören ansluter vid mark till gjutjärnsrör som är försedda med lövrensare. Enligt arbetsbeskrivning från 1967 drogs ledningar av 6" betongrör från långhusets fyra stuprör mot väster. De lades på ca 90 cm djup och avslutades 50 cm från kyrkogårdsmuren.	-	Av äldre fotografier framgår att kyrkan saknade takavvattning fram till 1967. Långhusets stuprör och hängrännor från 1967 sitter fortfarande kvar.	Gjutjärnsröret i kyrkans NÖ hörn är sönderrostat. Gjutjärnsröret i det NV hörnet rostangripet. Lövrensarna är svåra att tömma. Bör bytas mot annan konstruktion. Avvattningens funktion bör kontrolleras.	I II II II	
Fönster	Fyra höga rektangulära fönster mot norr och tre mot söder. Samtliga fönster är av trä. Varje fönster har fyra bågar. Dubbelt glas, i separata yttre och inre bågar. Indelning med träspröjs i de yttre bågarna, blyspröjs i de inre. Utvändigt blåst klarglas. Invändigt svagt tonat "antikglas". Inga fönsterbågar är försedda med gångjärn. De yttre bågarna har haspar på båda sidor. Inre bågarna hålls på plats med skruvar.	Utv. mörkgrön linoljefärg. Inv. ljusgrå "Fönsterfärg"	Kyrkans stora stickbågiga fönsteröppningar togs upp i samband med ombyggnaden 1812. Nuvarande fönster är från renoveringen 1952. Då murades också korets två fönstren mot öster igen.	Kraftigt vittrad färg, bortfall av kitt i underkant, uttorkat trä och utskjutande metallstift på fönster mot söder. Bättringsmålas. Fukt mellan yttre och inre fönsterbågar, eventuellt beroende på felaktig funktion hos tätning. Kontrolleras och åtgärdas. Sprucket glas i ett fönster mot norr.	II II II	
Igensatt fönsteröppning	Vid långhusets östra gavel finns en kvadratisk öppning där ett fönster ersatts av en skiva med fyra ventilationsgaller i.	Utv. mörkgrön linoljefärg. Inv. obeh.	Fönsteröppningen är ursprunglig, från 1812. Karmen finns fortfarande kvar.	-	-	
Solbänkar	Kalksten klädd med kopparplåt	-	Solbänkarna av kalksten är troligen från 1812. De kläddes	-	-	

			med kopparplåt 1952 eller 1967.			
Ventila- tionsrör	I fasaderna finns gjutjärnsrör för ventilation av utrymmet under golvbjälklaget. Det sitter ett rör mot norr, under det andra fönstret från öster, och ett mot söder, i den igenmurade medeltida sydportalen.	Svart linoljefärg.	Från 1952.	Rörens funktion bör utredas.	II	

Sakristia, uppförd 1812 (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnadsdel	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Grundläggning	Ej besiktad	-	1812	-	-	
Väggstomme	Kalksten	-	1812	-	-	
Sockel	-	-	-	-	-	
Fasad	Spritputs. Slätputsade fönsteromfattningar.	Bruten vit KC-färg	<p>Sakristians puts har lagats vid flera tillfällen, senast 1998. Det finns dock inga uppgifter om att murarna helt frilagts från puts, vilket betyder att det kan finnas bevarade rester av äldre putsskikt.</p> <p>Högt upp på fasaden mot öster finns en bit av en gravhäll inmurad. Den är från slutet av 1200-talet eller omkring år 1300. Den var fram till 1950 dold under puts.</p>	<p>Vittrad färg intill mark.</p> <p>Bortfall av puts på några små ytor intill mark mot norr.</p> <p>Vittrad färg på fönsteromfattningen mot öster.</p> <p>Yta med vittrad färg och viss påväxt av alger vid det nordöstra hörnet.</p> <p>Tunna sprickor över samtliga fönster. Sprickorna är störst vid korets fönster mot norr och söder.</p>	III III III III III	
Takfot	Gesims av trä formad som en hålkälslist.	Svart linojefärg/tjära	Hålkälslisten troligen ursprunglig från 1812.	-	-	
Takstomme	Sadeltak. Takstolar av trä.	Brun Cuprinol	Takets stomme är från 1812.	Besiktning avseende skadeinsekter bör utföras.	II	
Taktäckning	Rött enkupigt maskinslaget lertegel. Nockpannor lagda i	-	Sakristian belades med enkupigt tegel i samband med	-	-	

	bruk. Samtliga pannor är kramlade. Läktning och papp ej besiktad. Svall av spontade bräder synligt från vind.		ombyggnaden av kyrkan 1812. Det enkupiga teglet byttes 1928 mot flacka, trekupiga pannor. Enkupigt tegel lades på nytt 1950-52 då även taksvallet lades om. Taket besiktades vid renoveringen 1998. Inga pannor ser ut att ha bytts ut vid detta tillfälle.			
Avtäckningar	Kopparplåt	-	Kopparplåt intill långhusets östgavel är från 1998. Kopparplåten på vattbrädan är från 1967.	-	-	
Takavvattning	Hängrännor och stuprör av koppar. Stuprören avslutas vid mark med utkastare.	-	Sakristian saknade takavvattning fram tills de nuvarande hängrännorna och stuprören monterades 1998.	Markens förmåga att ta emot regnvatten bör kontrolleras.	II	

Fönster	Tre rektangulära fönster, ett mot söder, ett mot norr och ett mot öster. Samtliga fönster är av trä. Två bågar per fönster. Dubbelt glas, i separata yttre och inre bågar. Indelning med träspröjs i de yttre bågarna, blyspröjs i de inre. Utvändigt blåst klarglas. Invändigt svagt tonat ”antikglas”. En båge per fönster öppningsbar med gångjärn. Övriga yttre bågar har haspar på båda sidor. Fasta inre bågar hålls på plats med skruvar. Fönstret mot norr är invändigt dolt bakom skåpsinredning.	Utv. mörkgrön linoljefärg. Inv. ljusgrå ”Fönsterfärg”	Ursprungliga fönsteröppningar från 1812. Nuvarande fönster från 1952.	Vittrad färg, bortfall av kitt i underkant, uttorkat trä och utskjutande metallstift på fönster mot väster och söder. Bättringsmålas. Sprucket glas i fönster mot söder och öster.	II II	
Solbänkar	Kopparplåt. (Här utan underliggande kalksten.)	-	Kopparplåt från 1952 eller 1967.	-	-	
Ventila-tionsrör	Lågt ner på fasaden mot öster finns ett gjutjärnsrör för ventilation av utrymmet under golvbjälklaget.	Svart linoljefärg.	Från 1952.	Rörens funktion bör utredas.	II	

Torn, medeltida ursprung (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnadsdel	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Grundläggning	Ej besiktad	-	Medeltid	-	-	
Väggstomme	Kalksten	-	Medeltid	-	-	
Sockel	Markerad sockel saknas.	-	-	-	-	
Fasad	Spritputs. Slätputsade omfattningar till dörr- fönster- och lucköppningar. Yta med avvikande struktur på den nedre delen av fasaderna mot norr och väster, upp till ca 2 m. Spår av putslagning.	Bruten vit KC-färg	Tornets murar har frilagts och putsats om 1928, 1967 och 1998. Det finns alltså inga äldre putsskikt bevarade. Murverksdokumentation utfördes av Ragnhild Boström 1967. Gamla igensatta fönsteröppningar/gluggar, en mot norr och två mot väster, har markerats med rits i putsen.	Vittrad färg och bortfall av puts intill mark. Mest bortfall mot norr och väster. Bortfall av färg i den nedre delen av västportalens södra sida. Vittrad färg i nedre delen av fönsternischerna mot söder. Spricka i omfattningen till det understa fönstret mot söder. Tunn spricka mellan dörröppning och överljus mot väster.	III III III III	
Takfot	Enkelt gesims/takfotslåda av trä	Ljusgrå linoljefärg	Tillkom troligen i samband med ombygganden av tornets övre del 1825.	-	-	
Takstomme	Tälttak. Takstolar av trä.	Brun Cuprinol	Torntaket fick sin nuvarande utformning i samband med bygget av lanterninen 1825.	Besiktning avseende skadeinsekter bör utföras.	II	

			Takstolarna från 1825 är bevarade. Lagningar med nytt virke har gjorts 1998.			
Taktäckning	Rött enkupigt maskinslaget lertegel. Nockpannor lagda i bruk. Samtliga pannor är kramlade. Pannor lagda på läktning, papp och svall.	-	Torntaket var fram till 1928 klätt med spån. Det belades då med flacka trekupiga pannor. 1950 byttes de trekupiga pannorna mot enkupiga. År 1998 fick taket nytt svall, läkt och papp mot norr, öster och söder. Eventuellt återanvändes gammalt tegel.	-	-	
Takavvattning	Hängrännor och stuprör av koppar. Stuprör placerade mot öster, intill hörn mot norr och söder. Vattnet leds ner till långhusets tak.	-	Tornet saknade takavvattning fram tills de nuvarande hängrännorna och stuprören monterades 1998.	-	-	
Västportal	Djup muröppning med välvd överdel. Slätputsad omfattning vid yttre vägglivet. Dörromfattning av röd kalksten. Grå kalksten till tröskel.	Bruten vit KC-färg till putsad muröppn. Obehand. kalksten.	1998 konstaterades att västportalen är ursprunglig, från medeltiden. När kyrkans medeltida sydportal sattes igen 1763 blev västportalen kyrkans huvudingång.	-	-	
Port mot väster	Inåtgående högerhängd trädörr. Konstruerad som bräddörr, utvändigt klädd med liggande bred profilerad panel. Invändigt stående breda brädor. Ursprunglig ålderdomlig beslagning, utvändigt kompletterad med anpassat	Utv. mörkgrön linoljefärg. Inv. gråbeige linoljefärg	Dörren är troligen från 1812. Ursprungligt lås av trä och smide bevarat.	Krackelerad och flagnande färg.	II	

	nyare draghandtag.					
Fönster	Runt träfönster mot väster. En fast båge med enkelt glas, indelat med träspröjsar.	Utv. mörkgrön linoljefärg. Inv. obehandl.	Det runda fönstret togs upp 1825. Det nuvarande fönstret är troligen ursprungligt.	Fönstret har utvändigt endast besiktigats från marknivå. Inga allvarliga skador kunde iakttas.	III	
	Rektangulärt träfönster över västportalen. Två bågar. Enkelt glas. Indelning med träspröjs. Blåst klarglas. Bågarna har invändigt haspar på båda sidor. Invändigt har fönstret kompletterats med en glas- eller plastskiva.	Utv. mörkgrön linoljefärg. Inv. ljusgrå "Fönsterfärg".	Tillkom 1825 eller därefter.	Något vittrad färg. Smutts mellan fönsterbågar och invändig skiva.	III II	
	Två små rektangulära fönster på södra fasaden. En båge per fönster. Enkelt glas. Indelning med träspröjs. Blåst klarglas. Bågarna har invändigt haspar på båda sidor.	Utv. mörkgrön linoljefärg. Inv. obehandl.	Den nedre fönsteröppningen togs upp 1825 medan den övre förefaller vara en medeltida glugg som har gjorts större. De nuvarande fönstren är från 1952.	Vittrad färg på bågarnas nedre del. Spricka i ett av det nedre fönstrets glas.	II II	
Luckor	Fyra luckor av trä, en i varje väderstreck. Konstruerade som bräddörrar med stående grova bräddor invändigt och liggande panel utvändigt. Sidohängda, inåtgående. Lucka mot öster försedd med liten glasad öppning.	Rödbrun linoljefärg	Lucköppningarna finns avbildade på Rhezelius avbildning från 1630-talet. Enligt Ragnhild Boström var dessa luckor gluggar i den medeltida skyttevåningen. Öppningarna skulle därmed ha medeltida ursprung. Nuvarande luckor är troligen från 1825.	-	-	
Solbänkar	Kopparplåt	-	Från 1998	-	-	
Trappa	Trappa av kalksten vid västportalen. Två steghöjder	-	Trapplanets stora kalkstensflisa är enligt arkivuppgifter från	Viss omfogning behövs.	III	

	(12 + 15 cm), ett plansteg och ett trapplan.		1928. Stegen ser ut att ha tillkommit senare, 1952 eller 1967.			
--	--	--	--	--	--	--

Lanternin, 1825 (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnads-del	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Vägg-stomme	Träkonstruktion. Kvadratisk planform. Invändiga bärande pelare och balkar av bilat grovt virke.	Brun Cuprinol	Från 1825	Besiktning avseende skadeinsekter bör utföras.	II	
Fasad	Stående slätpanel.	Mörkgrön linoljefärg	Det finns inga uppgifter om att panelen har bytts ut, vilket kan betyda att den är bevarad från 1825. Lanterninens färgsättning har varierat från vitgrön 1928, ljusgul 1966 och 1998 mörkt grön.	Flagnande färg mot söder, väster och öster. Flagnande färg i underkant mot norr.	II	
Karnislist	Profilerad horisontell list av trä mitt på väggen.		Lanterninen var i äldre tider dekorerad med en karnisformad list i höjd med luckornas bågar. Listens togs bort någon gång mellan 1928 och 1946. En ny list, lik den gamla, sattes upp 1967.	Se Fasad		
Takfot	Enkelt gesims/takfotslåda av trä	Ljusgrå linoljefärg	Från 1825.	-	-	
Tak-stomme	Tälttak. Stomme av trä.	-	Ursprunglig form från 1825. Konstruktionen utbytt 1998.	-	-	
Taktäckning	Rött enkupigt maskinslaget lertegel. Nockpannor lagda i	-	Lanternintaket var fram till 1928 klätt med spån. Det	-	-	

	bruk. Samtliga pannor är kramlade. Pannor lagda på läktning, papp och svall.		belades då med flacka trekupiga pannor. 1950 byttes de trekupiga pannorna mot enkupiga. 1998 förnyades hela yttertaket, med ny läkt, papp och svall. Eventuellt återanvändes gammalt tegel.			
Kors	Ekstomme klädd med kopparplåt.	Förgyllning	Från 1998, då det tidigare korset (från 1950-52) byttes ut.. Inne i tornet finns ett vittrat gammalt träkors bevarat.	-	-	
Luckor i vägg	Fyra par luckor av trä, ett par i varje väderstreck. Konstruerade som bräddörrar av stående brädor. Sidohängda, utåtgående. Ena luckan mot öster försedd med liten glasad öppning.	Rödbrun linoljefärg	På Isak Löfgrens avbildning av kyrkan, gjord efter ombyggnaden av tornet 1825, förefaller luckor saknas i lanterninens öppningar. När dessa tillkom är inte känt. Ålderdomliga luckor är bevarade mot norr och väster. Nyare luckor mot öster och söder.	Färgen på luckorna har klarat sig bättre än på fasadernas panel. Luckorna bör dock målas om i samband med ommålning av lanterninens övriga ytor.	III	
Taklucka	Lucka av kopparplåt i lanterninens takfall mot öster.	-	Från 1998.	-	-	

Vapenhus i söder, uppfört 1880 (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnadsdel	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Grundläggning	Ej besiktad	-	Från 1880	-	-	
Väggstomme	Kalksten och tegel blandat (synligt från vind)	-	Från 1880	-	-	
Sockel	Slätputsad, med profilerad överkant	Bruten vit KC-färg	Från 1880	Vittrad färg, mest mot väster. I övriga väderstreck har färgen vittrat främst på de profilerade övre delarna. Viss påväxt av alger mot väster.	III III	
Fasad	Spritputs. Slätputsade fönsteromfattningar.	Bruten vit KC-färg	Vapenhusets puts har lagats vid flera tillfällen, senast 1998. Det finns dock inga uppgifter om att murarna helt frilagts från puts, vilket betyder att det kan finnas bevarade rester av äldre putsskikt.	Vittrad färg och små sprickor i nedre delen av fönsternischen mot väster. Liten spricka i det ena nedre hörnet på fönsternischen mot öster. Spricka i omfattningen till det understa fönstret mot söder. Tunn spricka mellan dörröppning och överljus mot väster.	III III III III	

Takfot	Slätputsad profilerad gesims	Bruten vit KC-färg	Från 1880	Något vittrad färg mot söder.	III	
Takstomme	Sadeltak. Takstolar av trä. Runt tvärsnitt. Virket endast avbarkat.	Brun Cuprinol	Från 1880	Besiktning avseende skadeinsekter bör utföras.	II	
Taktäckning	Rött enkupigt maskinslaget lertegel. Nockpannor lagda i bruk. Samtliga pannor är kramlade. Läktning och papp ej besiktad. Svall av spontade bräder synligt från vind.	-	Södra vapenhuset är sedan 1928 täckt med enkupigt tegel. Ursprungligen var taket täckt av spån. Svallbräddor troligen från 1950.	-	-	
Kors	Gjutet kors av koppar, placerat på söderfasadens krön.	-	Från 1967	-	-	
Avtäckningar	Kopparplåt på söderfasadens krön. Järnplåt på portalens avtäckningar.	-	Krönets kopparplåt är troligen från 1967. Portalens järnplåtar är troligen ursprungliga från 1880. Takets möte med långhusets södra vägg är utfört utan plåtavtäckningar. Istället är takpannorna närmast väggen fastmurade.	Litet rosthål på avtäckningen av den västra pilastern.	II	
Takavvattning	Hängrännor och stuprör av koppar. Stuprören avslutas vid mark med utkastare.	-	Vapenhuset saknade takavvattning fram tills de nuvarande hängrännorna och stuprören monterades 1998.	Markens förmåga att ta emot regnvatten bör kontrolleras.	II	
Sydportal	Slätputs	Bruten vit KC-färg	Byggt 1880 i en blandning av nyklassicistisk och nyromansk stil. Pilastrar med bas och kapital. Kraftigt entablement med tandsnittsfris. Däröver en halvcirkel indelad i sju fält.	-	-	

Port mot söder	Inåtgående pardörr av trä. Gångdörr till vänster. Helfranska spegeldörrar. Ursprunglig beslagning bevarad. Trycke av mässing. Fasta dörrbladet invändigt kompletterat med modernt regellås.	Utv. mörkgrön linoljefärg. Inv. beige lasyr på ljusgrå botten.	Från 1880.	Utvändigt och invändigt krackelerande och flagnande färg.	II	
Fönster	Två rektangulära fönster, ett mot väster och ett mot öster. Båda fönstren är av trä. En båge per fönster. Enkelt glas. Indelning med träspröjs. Blåst klarglas. Bågarna har invändigt haspar på båda sidor.	Utv. mörkgrön linoljefärg. Inv. ljusgrå ”Fönsterfärg”	Ursprungliga fönsteröppningar från 1880. Nuvarande fönster från 1952.	Vittrad färg, bortfall av kitt i underkant, uttorkat trä och utskjutande metallstift på fönster mot väster. Bättringsmålas. Fukt på glasens insida.	II II	
Solbänkar	Kalksten klädd med kopparplåt	-	Solbänkarna av kalksten är troligen från 1880. De kläddes med kopparplåt 1952 eller 1967.	-	-	
Trappa	Stor kalkstenshäll i marknivå framför porten.	-	Ålder okänd	-	-	

II.2.2 Kyrkobyggnaden interiör

Fönster och dörrar i ytterväggar redovisas under II.2.1 Kyrkobyggnaden stomme, exteriör. Innerdörrar beskrivs under det rum som dörren öppnas åt.

Fast inredning beskrivs dels under II.2.4, dels i den bifogade rapporten ”Inventeringsprotokoll för Ventlinge kyrka” daterad 2002-05-08 och utförd av konservator Eva Järnerot vid Jönköpings länsmuseum. Lösa inventarier redovisas dels under II 2:5, dels i den ovan nämnda rapporten från Jönköpings länsmuseum.

I tabellernas kolumn för ”Färg: kulör och material” anges endast kulör enligt okulär besiktning. För några få byggnadsdelar har kulörernas NCS-beteckningar fastställs. Dessa anges nedan, under rubriken ”Puts och färgtyper vid 1984 års invändiga reovering.”

Förklaring till beteckningar använda i kolumnen för prioritet:

I	Akut	
II	Snarast	Åtgärd inom tre år
III	Kan anstå	Åtgärd avvaktas eller utförs i samband med andra åtgärder

Puts och färgtyper vid 1984 års invändiga reovering

Kyrkans senaste invändiga reovering projekterades av arkitekt Ivar Petersson vid Byggkonsult BA Bengtsson AB i Kalmar. Handlingarna består av administrativa föreskrifter, byggnadsbeskrivning och rumsbeskrivning, samt tre ritningar. Ritningarna är daterade 1983-09-20. Handlingarna saknad datering, men inkom tillsammans med ritningarna till Kalmar läns museum 1983-12-29.

Enligt protokoll från byggmöte 1984-01-18 skulle ett färgsättningsförslag upprättas. Något sådant dokument har dock inte kunnat återfinnas. Protokollet från det följande byggmötet 1984-02-15 tyder på att färgsättningen istället fastställdes efter provstrykningar och diskussioner på platsen. Det gjordes inte heller någon sammanställning över vilka färgtyper som användes. Nedanstående uppgifter baseras i första hand på arkitektens föreskrifter i byggnads- och rumsbeskrivning. Uppgifterna har per telefon (2008-03-03) kontrollerats med målaren Nils Wideqvist, som deltog i arbetena 1984.

Putslagningar utfördes med rent kalkbruk. Avfärgning av putsade ytor utfördes med Gotlandskalk. Täckmålning av tidigare oljefärgsmålade snickerier utfördes med linoljefärg, troligen av fabrikatet Liwa. Oljelasyr blandades av Ljunga lasyrolja och torra pigment. De lasyrmålade ytorna lackades sedan med klarlack av fabrikat Nordsjö På Panel. Målning av fönster utfördes med Nordsjö Fönsterfärg, en alkydoljefärg. Fönstren

målades invändigt och mellan bågarna, inte utvändigt. Alla innertak av trä skulle enligt arkitektens anvisningar strykas med temperafärg, beredd av 1 volymdel ägg, 1 volymdel kokt linolja och 2 volymdelar vatten. Nils Wideqvist har bekräftat att långhusets tak målades med tempera. Han kunde inte säkert minnas om även sakristians tak och taket under läktaren målades med samma färgtyp, men menade att man troligen följt arkitektens föreskrifter. De olika taken ser också ut att ha fått samma målningsbehandling. Täckmålning av golv utfördes med alkydoljefärgen Nordsjö På Golv. Härdlack till golv var av fabrikat Synteco. (Produkten var 1983 lösningsmedelsbaserad). Guldbrons skulle beredas av pulver och bronstinktur.

Vid kontroll i samband med underhållsplanens upprättande 2008 fastställdes långhusfönstrens invändiga grå kulör till NCS S 2502-Y. Det västra vapenhusets port hade invändigt kulören NCS S 4005-Y20R (gråbeige). Samma gråbeige kulör fastställdes även på västra vapenhusets dörr mot långhuset. De täckmålade delarna av långhusets golv har en mörkt grågrön kulör, NCS S 7005-G50Y.

Vapenhus i väster, medeltida (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnadsdel	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Golv	Rektangulära grå kalkstensplattor i varierande storlekar.	-	Golvet av kalksten lades in 1840. Tidigare hade man trä- eller jordgolv. Sedan kalkstensbeläggningen lades in kan inte rummet ha använts i någon större omfattning, eftersom stenarnas yta inte slitits. Mönstret efter den ursprungliga behuggningen syns fortfarande tydligt. En översyn av golvet gjordes 1984.	-	-	
Vägg/tak	Avfärgad puts på tunnvalv av kalksten.	Bruten vit kalkfärg	Medeltida murverk. Spår av putslagning upp till ca 1 m på muren mot söder. Tak och väggar avfärgades senast 1984.	Bortfall av puts och avfärgning intill golv, främst mot väster.	III	

Dörr	Vänsterhängd bräddörr av tunna breda bräder. Ej panelklädd. Ursprunglig ålderdomlig beslagning.	Gråbeige linoljefärg	Troligen från 1812, eftersom dörren till stora delar har samma utförande som långhusets dörrar mot sakristian och det södra vapenhuset. Nuvarande färgsättning från 1984.	-	-	
Trappor	Trappa av kalksten inne i södra muren upp till tornet. Kilformade plansteg. Kraftigt varierande steghöjder.	-	Medeltida trappa.	-	-	
	Trappa av kalksten mot långhus. 6 cm högt plan framför dörröppning. 15 cm högt steg i dörröppning, ytterligare 12 cm upp till långhusets golvnivå.	-	Trappans ålder är inte känd. Den kan delvis vara från 1840, då vapenhusets golv belades med kalkstensplattor.	-	-	

Långhus delvis medeltida, delvis 1812 samt kor 1812

(se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnads-del	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Golv	I mittgång och tvärgång: Brädgolv lagt i Ö-V riktning. Bjälklagets konstruktion framgår av ritningsbilaga.	Klarlack	Golvet byttes ut i samband med renoveringen 1950-52. Omlackerat 1984.	Golvbjälklagets virke ströks 1950 med Cuprinol eller liknande produkt innehållande trätjära och stenkoltjära/kreosot, som idag avger skadliga ämnen i luften.	I	
	I bänkkvarter: Lika mitt- och tvärgång	Mörkt grågrön alkydoljefärg	Se mitt- och tvärgång	Se mitt- och tvärgång	I	
	I kor: Förhöjt 12 cm, i övrigt lika mitt- och tvärgång.	Klarlack	Se mitt- och tvärgång	Se mitt- och tvärgång	I	

Väggar	Avfärgad puts	Bruten vit kalkfärg	Ungefär halva långhuset, mot väster, är från medeltiden medan den andra halvan mot öster är byggd 1812. Under läktaren, på norra väggen, finns en väggmålning från 1400-talet som hittades i samband med renoveringen av kyrkan 1950-52. Målningen visar ett rött skepp på ljust gulbrun bakgrund. 1950-1952 murades de båda fönstren i korets östra vägg igen. Vid samma renovering målades också väggarnas dekormåleri från 1879 över. Väggarna avfärgades senast 1984.	Mögelpåväxt, främst på vägg mot väster. Spår efter rinnande vatten syns på vägg mot väster. Skadans orsak bör kontrolleras. Sprickor över korets fönster mot norr och söder, samt över två av långhusets fönster mot söder (inte det andra fönstret från väster). Något sotigt vid ljusplåtar för levande ljus.	I I III III	
Taklist	Profilerad gesims av trä	Trä, målad/laserad i ljust gråblå ton, trol. Tempera	Gesimsen tillkom troligen 1812. Nuvarande färgsättning tillkom 1984. Tidigare var gesimsen målad i ljust grått.	-	-	
Tak	Över långhus och kor: Tunnvalv av handhyvlade breda spontade bräder med smidda spikar. Lucka upp till vinden placerad i takets sydvästra hörn. Ytterligare en lucka vid valvets krön intill västra gaveln.	Trä, målat/laserat i beige ton på vit botten, tempera. Fler kulörer till rosettdekor.	Det tunnvalvda innertaket av breda, korta plankor tillkom 1812. Det fick sin nuvarande färgsättning 1984. Det har, enligt fotografier, tidigare haft en liknande färgsättning. Vid ljuskronornas anslutning till taken finns rosettdekorationer målade (tre stycken). De har troligen tillkommit 1879.	Kraftigt flagnande färg intill västra gavelväggen. Orsaken bör utredas.	II	

	Under läktaren: Plant innertak av handhyvlade breda bräder med smidda spikar	Se långhus och kor.	En äldre läktare utvidgades 1829. I den östra delen bör taket vara från denna tid. Mot väster kan taket vara från 1812 eller tidigare.	Färgen släpper något i skarvarna mellan bräderna. Skadorna är ännu inte så iögonfallande.	III	
Dörr	Pardörr mot södra vapenhuset. Gångdörr till vänster. Konstruerad som bräddörr, med breda brädor in mot långhuset. På utsidan klädd med profilerad panel i mönster. Ursprunglig ålderdomlig beslagning. Utbytt ektröskel.	Laserad gråbeige, linoljefärg, lasyrolja och klarlack.	Från 1812. Nuvarande färgsättning från 1984.	Flagnande färg på dörrens sida mot långhuset, främst på den nedre delen.	III	
Fönsterbänkar	Målad puts	Vit olje- eller latexfärg (rollad yta)	I arbetsbeskrivningen inför renoveringen 1950-52 föreskrevs att befintliga fönsterbänkar av cement skulle tas bort och ersättas av puts.	-	-	
Trappa, med vilplan och sittplats	Trätrappa vid långhusets sydvästra hörn. Trappan är uppdelad i två löp. Först tre höjdsteg mot söder upp till vilplan, därefter 10 höjdsteg mot norr upp till läktaren. Södra delen av vilplanet har avdelats till en sittplats med väggfast bänk.	Trappsteg, vilplan och insida vangstycke mörkt grågrön alkydoljefärg. Räckan och utsida trappa gråbeige linoljefärg.	Trappan, räckena, vilplanet och sittplatsen är gamla, troligen från 1812 eller 1829. Utformningen med en inredd sittplats vid läktartrappan är ovanlig. Nuvarande färgsättning från 1984.	Gångjärnen till grinden vid vilplanet är lösa.	II	

Läktar-kolonner	Runda träkolonner	Marmorering i rödbrunt med grå inslag. Linoljefärg, lasyrolja och klarlack. Förgyllda joniska kapital.	Kolonnerna tillkom 1812 eller 1829 och fick sin nuvarande färgsättning 1984. De ska tidigare har varit målade i grågrönt med rostbruna inslag.	Sprickor i färgskiktet, främst i de bakre pelarna. Färgen har ännu inte släppt i någon större omfattning.	III	
Fast inredning	Se II.2.4 Kyrkobyggnaden fast inredning.					

Vapenhus i söder, från 1880 (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnads-del	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Golv	Rektangulära grå kalkstensplattor i varierande storlekar	-	Från 1880. En översyn av golvet gjordes 1984.	Golvet har fuktfläckar. Marken/konstruktionen under plattorna bör undersökas.	II	
Väggar	Avfärgad puts	Bruten vit kalkfärg	Från 1880. Väggarna avfärgades senast 1984.	Fuktskador och missfärgningar intill golvet i rummets sydöstra hörn och vid ytterdörrens båda sidor. Spricka över fönstret mot väster.	III III	

Tak	Svagt välvt tunnvalv av handhyvlade breda spontade bräder med smidda spikar. Lucka upp till vinden placerad i takets sydvästra hörn.	Trä, målat/laserat i beige ton på vit botten, tempera.	Från 1880.	-	-	
Fönsterbänkar	Kalksten	-	Från 1880. Utförandet skiljer sig från övriga kyrkan.	-	-	

Sakristia, 1812 (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnadsdel	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Golv	Brädgolv lagt i Ö-V riktning. Bjälklagets konstruktion framgår av ritningsbilaga.	Klarlack	Golvet byttes ut i samband med renoveringen 1950-52. Omlackat 1984.	Golvbjälklagets virke ströks 1950 med Cuprinol eller liknande produkt innehållande trätjära och stenkoltjära/kreosot, som idag avger skadliga ämnen i luften.	I	
Vägg	Avfärgad puts	Bruten vit kalkfärg	Avfärgades senast 1984.	Smuts och mögelpåväxt i innerhorn mot sydost samt på vägg mot norr.	I	
Tak	Plant innertak av handhyvlade breda bräder med smidda spikar. Lucka till vind placerad över trappan till predikstolen.	Trä, målat/laserat i beige ton på vit botten, tempera.	Från 1812. Det målades om senast 1984 likt långhusets tak.	-	-	

Dörrar	Mot långhuset: Två sidohängda bräddörrar med breda brädor in mot sakristian. På utsidan klädda med profilerad panel i mönster. Södra dörren vänsterhängd, norra dörren högerhängd. Ursprunglig ålderdomlig beslagning.	Laserad gråbeige, linoljefärg, lasyrolja och klarlack.	Från 1812. Nuvarande färgsättning från 1984.	-	-	
	Till predikstolen: Pardörr byggd som spegeldörr. Spegelarna utanpåliggande mot sakristia, infällda mot predikstol. Ursprunglig ålderdomlig beslagning.	Gråbeige linoljefärg.	Troligen från 1812. Nuvarande färgsättning från 1984.	-	-	
Fönsterbänkar	Målad puts	Vit olje- eller latexfärg (rollad yta)	I arbetsbeskrivningen inför renoveringen 1950-52 föreskrevs att befintliga fönsterbänkar av cement skulle tas bort och ersättas av puts.	-	-	
Trappa	Trappa av trä upp till predikstolen.	Trappa mörkt grågrön alkydoljefärg. Räckan gråbeige linoljefärg.	Från 1812. Nuvarande färgsättning från 1984.		-	
Fast inredning	Se II.2.4 Kyrkobyggnaden fast inredning.					

Läktare, ombyggnad 1829 (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnads-del	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	
Golv	Heltäckningsmatta på brädgolv mot norr, utom förhöjd del för spelbord i nordost. Förhöjd del utan matta. Södra delen av läktaren har ett brädgolv som lutar ner mot öster.	Grå-melerad matta. Mörkt grågrön alkydoljefärg på brädgolv.	Brädgolv från 1950-1952.	-	-	
Vägg	Se långhus och kor					
Taklist	Se långhus och kor					
Tak	Se långhus och kor					
Bröstning	Se II.2.4 Kyrkobyggnaden fast inredning.					
Fast inredning	Se II.2.4 Kyrkobyggnaden fast inredning.					

Tornrum plan 2, medeltida (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnads-del	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Golv	Betong	Betong	Ålder okänd. Ev. från 1950-1952.	-	-	
Vägg	Kalksten	-	Medeltida murverk. Spår av bjälklag som burit upp ytterligare ett våningsplan. Nischer efter delvis igenmurade	-	-	

			gångar i murarna. På väggarna finns rester av äldre putsskikt.			
Tak	Tunnvalv av kalksten	-	Medeltida murverk. Spår av hål för klocklinor. Rester av äldre putsskikt.	-	-	
Dörr	Vänsterhängd dörr av sträckmetall med ram av fyrkantströr. Klädd med plywoodskiva mot tornrum.	Svart, trol. alkydoljefärg	Modern dörr som tillkommit för att hindra obehöriga att gå upp i tornet.	Genom att täta karmen med kalkbruk och byta plywoodskivan mot ett brandsäkert skivmaterial skulle dörren kunna ge ett visst skydd mot spridning av brand och rök.	II	
Trappa	Brant trätrappa mot söder upp till muröppning, därefter trappa av kalksten inne i muren.	Brun Cuprinol	Trappan av trä troligen från 1825 då lanterninen byggdes. Trappan av kalksten är medeltida.	-	-	
Övrigt			I tornrummet förvaras en del äldre inventarier. Här står också fläkten till orgeln.			

Tornrum plan 3, medeltida (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnadsdel	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Golv	Tjockt lager av främst träflisor och bruksrester.	-	Lagret av material på golvet har troligen byggts upp under mycket lång tid och kan innehålla historiskt intressanta föremål.	-	-	
Vägg	Kalkputs utan avfärgning	-	Medeltida murverk. Spår av bjälklag som burit upp ytterligare ett våningsplan.	-	-	

Tak	Bjälklag av grova träbjälkar och brädor.	Brun Cuprinol	Bjälkarna är troligen från 1825 då lanterninen byggdes.	-	-	
Trappa	Brant trappa av trä mitt i rummet.	Brun Cuprinol	Troligen 1825 då lanterninen byggdes.	-	-	

Tornrum plan 4, halvplan, 1825 (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnads-del	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Golv	Brädgolv	-	Större delen av brädgolvet är från 1998. En mindre del är bevarad från 1825.	-	-	
Vägg	Förrådsutrymme i den västra delen av planet avskiljs med brädvägg.	Brun Cuprinol	Brädväggen är troligen från 1825.	-	-	
Tak	Insidan av torntakets svallbrädor.	-	Delvis från 1825 och delvis utbytt 1998 p g a rötskador.	-	-	
Dörr	Högerhängd bräddörr med gamla smidda gångjärn	Brun Cuprinol	Troligen från 1825.	-	-	
			Rummets ursprungliga funktion är inte känd.	-	-	

Lanternin, klockvåning, 1825 (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnads-del	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Golv	Brädgolv	Trä	Bjälklaget tillkom 1825. Golvbrädorna har bytts ut vid senare tillfälle.	-	-	
Vägg	Stående panel, insidan av	Brun	Troligen från 1825.	-	-	

	lanterninens ytterväggar	Cuprinol				
Tak	Insidan av lanternintakets svallbrädor.	-	Hela taket utbytt 1998 p g a rötskador.	-	-	
Konstr. för kyrk- klockor	Träkonstruktion	Brun Cuprinol	Troligen från 1825.	-	-	

II.2.3 Kyrkobyggnaden installationer

El och tele

Elektricitet till belysning och värme installerades i kyrkan 1952, enligt program upprättat samma år av ingenjör K G Lönnroth, Tor Engström Konsult. Ingenjörbyrå för Elektronik, Kalmar. (Det elektriska uppvärmningssystemet beskrivs utförligare nedan, under rubriken Värme och klimat.)

Elsystemet sågs över i samband med kyrkans invändiga renovering 1984. Av uppgifterna i Byggkonsult BA Bengtssons administrativa föreskrifter från 1983 framgår att handlingar avseende el upprättades av AB Tor Engströms Ingenjörbyrå i Kalmar. Dessa handlingar har dock inte återfunnits. Eventuellt finns materialet på landsarkivet i Vadstena. Eftersom de nya installationernas utförande tydligt skiljer sig från de ursprungliga går det genom kontroll på platsen att konstatera vilka delar som bytts ut. Bland annat har man ersatt kablarna till bänkvärmarna. Elledningarna på vinden över sakristian är nya. Sakristians och västra vapenhusets elradiatorer är nya. Man har även bytt ut gamla strömbrytare. Av byggmötesprotokoll från 1984 framgår att Tuve Hansson var elentreprenör.

Placeringen av kablar för ingående el kontrollerades 2008, inför kontroll av grundvattennivå. Kablar löper in i kyrkan på två ställen från söder. Den ena kabeln följer kyrkogårdsgången från södra kyrkogårdsentrén och viker av mot väster just innan södra vapenhuset, för att löpa in i kyrkan vid den igenmurade medeltida sydportalen. Den andra kabeln följer grusgången intill östra kyrkogårdsmuren och löper in i kyrkan under sakristians fönster mot öster. Kablarna kommer från en central på en stolpe ca 15 meter öster om kyrkogårdens sydöstra hörn.

Huvudcentralen i kyrkan är placerad i tornets andra våning, över västra vapenhuset.

Kyrkorummets fyra stora ljuskronor och de båda mindre kronorna i läktarens tak styrs med strömbrytare placerade på läktarens västra vägg. De stora ljuskronorna regleras två och två, krona två tillsammans med krona fyra och krona ett tillsammans med krona tre. Strömbrytarna till dessa fyra armaturer är försedda med dimmer. Läktarens kronor har vanlig strömbrytare utan dimmer.

Korets belysning styrs från strömbrytare placerade i predikstolen.

Elrevision utförs vart fjärde år genom avtal med Elektrisk byrå AB i Kalmar. Den senaste besiktningen utfördes 2006-03-08. Revisionsintyg skickades in till Elektriska Nämnden 2006-10-10.

Service utförs normalt av Rolfs Elektriska AB, Degerhamn.

Brister/skador

Trots de arbeten som utfördes 1984 är en stor del av kyrkans elinstallationer fortfarande från 1952. I det anmärknings-PM som upprättades efter elrevisionen 2006 rekommenderades byte av en ca 50 år gammal, upptorkad, tygomspunnen kabel inom tre år. Den aktuella kabeln från huvudcentralen är ännu inte utbytt. I tornet och på långhusvinden finns fler gamla tygomspunna kablar. Besiktningsingenjören rekommenderade också installation av jordfelsbrytare för hela anläggningen.

En mer noggrann besiktning av elinstallationer bör utföras i samband med de övriga utredningar som pågår i kyrkan. (Prioritet II)

Ritningar och handlingar över elinstallationer utförda 1984 saknas. Om det finns användbart material som skickats till landsarkivet i Vadstena bör detta beställas tillbaka och kopieras. (Prioritet II)

Vatten och avlopp

Kyrkobyggnaden saknar vatten och avlopp. WC för besökare finns i en uthusbyggnad (tidigare bårhus) söder om kyrkogården. På kyrkogården finns bevattningsanläggning och två vattenposter, en i söder och en i norr. Ledningar till bevattningsanläggningen och vattenposterna utgår från den ovan nämnda uthusbyggnaden. Vattnet kommer från en egen brunn intill uthuset. I uthuset finns pump och hydrofor.

Värme och klimat

Som tidigare beskrivits, under rubriken El och tele, installerades ett elektriskt uppvärmningssystem i kyrkan vid renoveringen 1950-1952. Några år senare, 1955, utökades anläggningen på läktaren. Kompletteringen projekterades av Kalmar Elektriska AB.

Långhuset värms med hjälp av bänkvärmare. Bänkvärmarna, som är från 1950-talet, är av fabrikat Ergo, Västerås. Uppgift om effekt saknas.

Även läktaren värms i första hand med bänkvärmare. Det sitter bänkvärmare av samma typ som i långhuset monterade under fyra av de fem bänkar som står på läktarens södra sida. Norra sidan av läktaren saknar bänkinredning. Här sitter det istället en vägghängd radiator på norrväggen. Den vägghängda radiatoren tillkom 1955, enligt handlingar upprättade av Kalmar Elektriska AB. Den är av fabrikat AB Thermo Electric och är på 1200 W.

Långhusets och läktarens bänkvärmare regleras med hjälp av en termostat som är placerad i trappan upp till läktaren. Termostaten, av fabrikat Satchwell, och ledningarna fram till bänkvärmarna är från 1984. Troligen är även den vägghängda radiatoren på läktaren kopplad till termostaten.

I den södra korbänken finns en strömbrytare med oklar funktion. Troligen fungerar den som huvudbrytare för bänkvärmarna. Strömbrytaren har 1950-talsutförande och är ansluten till tygomspunna kablar.

Sakristian har en radiator som är placerad under fönstret mot söder. Den är från 1984 och av fabrikat Elektro Standard. Information om effekt saknas. Denna radiator är försedd med egen termostat.

På södra väggen i västra vapenhuset sitter två elradiatorer som troligen är från 1984. De är av fabrikat Frico, med effekt 1000 W per radiator.

Södra vapenhuset saknar uppvärmning.

Termostaten i kyrkorummet är vintertid inställd på omkring 9°C. Inför gudstjänster (innan kyrkan stängdes 2006) vreds termostaten upp till 20°C. Enligt vaktmästaren är effekten på

bänkvärmarna så dålig att det tar 2-3 dagar att få upp temperaturen.

Vid det besök som gjordes 2008-01-23, i samband med vård- och underhållsplanens upprättande, var temperaturen i kyrkorummet 9,5°C. Den relativa luftfuktigheten var samtidigt 59 % RH. Motsvarande värden i sakristian var 7,5°C och 66 % RH. Utomhus var det 1-2 minusgrader och vindstill. Den relativa luftfuktigheten i kyrkorum och sakristia var just vid mättillfället inte anmärkningsvärt hög. Under långa perioder är dock luftfuktigheten mycket högre, se nedan.

Brister/skador

Kyrkan har stora klimatrelaterade problem. Då inomhusluften orsakat hälsoproblem för personalen stängdes kyrkan i augusti 2006. Klimatet har mätts sedan september 2006. Inne i kyrkan finns fyra dataloggrar för registrering av temperatur och luftfuktighet. De är placerade i predikstolen, i bänkkvarteren, på läktaren och i golvbjälklaget. En separat datalogger registrerar utomhusklimatet. Luftfuktighet upp till 84 % RH har uppmätts, vilket är det högsta värde som registrerats i någon av de tolv Ölandskyrkor som ingår i studien. Mätningarna utförs av Claes Törnblad från Arkitekt & Miljö, på uppdrag av Växjö stift. Med anledning av kyrkans klimatproblem har undersökningar även utförts av företaget Ambitus Teknik, genom Ulf Samuelsson. Han har konstaterat att det finns omfattande mögelpåväxt, framför allt på kyrkorummets västra vägg och i orgelhuset. Laboratorieanalyser av luften har påvisat förekomst av hälsofarliga ämnen, där de mest skadliga är polycykliska aromatiska kolväten och fenoler. Ämnena kommer av allt att döma från långhusets och sakristians golvbjälklag, som 1950 byggdes med virke behandlat med Cuprinol eller annan liknande produkt med innehåll av bland annat stenkolstjära. Orsaken till problemen antas vara en kombination av fuktpåverkan, mikroorganismer, svamporganismer och förekomst av skadliga kemiska ämnen. Genom tester med rök har Samuelsson också kunnat se att genomströmningen av luft i kyrkan är minimal.

Kyrkans klimatproblem är inte nya. Vid Jönköpings läns museums inventering av inventarier 2002 konstaterades många klimatrelaterade skador – spjälkningar, mögel- och maskangrepp. (Se bilaga under flik 11.) Med hänsyn till mögelangreppen ansåg konservatorerna att en klimatutredning borde göras. Man menade också att kyrkans uppvärmningsrutiner borde ses över.

Mögelpåväxten i orgelhuset uppmärksammades omkring år 2000. Orgeln sanerades då av företaget Conservator. Orsakerna till problemen utreddes dock inte. I rapporten från den inventering av samfällighetens orglar som 2005 utfördes av A Mårtenssons Orgelfabrik i Lund beskrivs Ventlinge kyrkas orgel åter som starkt angripen av mögel. (Se bilaga under flik 12.)

Att kyrkan haft klimatproblem under lång tid bekräftas av de handlingar från 1938 och 1946 som upprättades av arkitekt Johannes Dahl inför 1950-52 års renovering. I arbetsbeskrivningen från 1938 angavs att nedre delen av väggarna i kyrkans olika utrymmen var fuktskadade. Dahl antog att detta berodde på att vatten från taken, som då saknade hängrännor, sögs upp av murarna. Han föreslog därför dränering. I vilken omfattning dräneringen förbättrades vid renoveringen 1950-52 är inte känt. Takavvattning ordnades först 1967. Innan renoveringen 1950-52 var kyrkans inredning, enligt arkitekten Dahls arbetsbeskrivning från 1946, svårt angripen av trämask. Det gällde särskilt golven i långhuset och sakristian. Arkitekten ansåg också att väggarnas dåvarande ytskikt av oljefärg var olämpligt, ”...medan kondenseringsvattnet rinner efter väggarna.”

Åtgärderna 1950- och 60-talen minskade de klimatrelaterade skadorna i vissa avseenden. Idag är det endast i utrymmen utan kontinuerlig uppvärmning – kyrkans vapenhus mot väster och söder - som har putsavfall närmast golv. Angrepp av insekter förekommer i mindre omfattning än på 1940-talet. Vattenånga kan tas upp och avges av de kalkavfärgade ytterväggarnas. Som beskrivits ovan har kyrkan dock fortfarande allvarliga klimatrelaterade problem. Behandlingen av nytt och gammalt virke med Cuprinol har givit nya problem som inte kunde förutses.

Utredning pågår för att komma tillrätta med kyrkans klimatproblem. Kyrkorummets och sakristians bjälklag skall bytas ut. (Prioritet I)

Bänkvärmarna från 1950-talet är rostiga och bör bytas ut. (Prioritet III) Om möjligt bör man samtidigt helt eller delvis lämna systemet med direktverkande el. Det moderniserade eller utbytta systemet bör förses med styrning som utformas så att uppvärmningen kan regleras automatiskt med hänsyn till luftfuktigheten i kyrkan. Styrsystemet bör även möjliggöra inställning av olika temperaturer i kyrkans olika rum.

En bänkvärmare på läktaren har lossnat. (Prioritet 1)

Den vägghängda radiatoren på läktarens norrvägg sitter inte fast ordentligt. Den är också rostig i botten. (Prioritet II)

Ventilation

Installationer för mekanisk ventilation saknas.

Ljud

Kyrkans nuvarande ljudanläggning installerades troligen i samband med den invändiga renovering 1984. Det finns inga handlingar som rör ljudanläggningen arkiverade i ATA, Kalmar Läns Museum eller i församlingens arkiv. Handlingar kan finnas på landsarkivet i Vadstena.

Kyrkan har inga fast monterade högtalare. Ljudanläggningen består bara av mikrofoner, mixer och hörslina. Ljudet styrs från mixern, som är placerat i ett av skåpen inne i sakristian. Mixern är märkt Mixer A300, Awox Ljud, Anderstorp. Den har fyra ingångar. I kyrkan finns en fast och en lös mikrofon. Den fasta är monterad på insidan av altarringen. Den lösa kan placeras på altarbordet, framför ambon eller i predikstolen. Ljudet från mixern går ut i kyrkorummets hörslina. Slingan är monterad under den trälist som följer ytterväggarna vid bänkkvarteren.

Service av ljudanläggningar i Södra Ölands kyrkliga samfällighets kyrkor utförs normalt av Görans TV-Service i Borgholm.

Brister/skador

Ljudanläggningens funktion bör kontrolleras i samband med arbeten som planeras i kyrkan. (Prioritet II)

Klockringning och lucköppning

Kyrkan har elektrisk klockringning och automatisk lucköppning. De nuvarande elmotorerna till klockringningen är av fabrikat Concordia, från Tyskland. Motorerna är enligt Skånska Klockgjuteriet omkring 40 år gamla. Eventuellt tillkom de i samband med kyrkans utvändiga renovering 1967.

Luckorna öppnas med hjälp av en gammal hydraulisk anläggning, av utförandet att döma installerad 1950-52.

Klockringning och lucköppning styrs via klockautomatik placerad vid uppgången till tornet i det västra vapenhuset. Ringningen kan även regleras manuellt, från samma plats och predikstolen. Installationerna har utökats och kompletterats vid flera olika tillfällen. De äldsta delarna är från 1950-talet. Vissa installationer har tillkommit 1984. Relativt nyligen har anläggningen kompletterats med fjärrstyrning.

Klockringningens funktion kontrolleras årligen genom avtal med Skånska klockgjuteriet, Hammenhög. Inspektioner på Öland utförs av Per Johansson och Göran Malmström.

Service på elektriska installationer utförs normalt av Rolfs Elektriska AB, Degerhamn.

Brister/skador

Klockringningens motorer är enligt Skånska Klockgjuteriet mycket slitna och bör bytas ut. De anser också att den ålderdomliga hydrauliska anläggningen för lucköppning utgör en brandfara. Klockringning och lucköppning bör bytas ut i samband med elsanering. (Prioritet II)

Åskskydd

Åskledare finns monterad på lanternin, långhus, sakristia och vapenhus i söder. Från lanterninens kors har åskledaren dragit ned på lanterninens och tornets östra sida till långhusetsnock. Långhuset har nedledare intill stuprören i nordväst, nordost och sydväst. Sakristians nedledare är placerad i det nordöstra hörnet. Södra vapenhusets nedledare är placerad i innerhörnet på västra sidan.

Kyrkan försågs troligen med åskledaranläggning i samband med 1950-1952 års renoveringsarbeten, även om installationen inte nämns i de handlingar som upprättades inför renoveringen.

Ingenting nämns heller angående åskledaranläggningen i de handlingar som upprättades inför och efter kyrkans utvändiga renovering 1967. Rimligen sågs anläggningen över i samband med de arbeten som utfördes på torn och lanternin.

I den byggnadsbeskrivning som upprättades av Arkoteknik inför 1998 års utvändiga arbeten angavs att lanterninens nya kors skulle förses med ett åskledarspröt, för anslutning till befintlig åskledare. I övrigt gavs inga anvisningar avseende åskledare.

Åskskyddet kontrolleras i samband med revisionsbesiktningen av kyrkans övriga elanläggning vart fjärde år, senast utförd 2006. Efter anmärkning anslöts kyrkklockorna till åskskyddsanläggningen.

Brandlarm

Kyrkan saknar brandlarmanläggning.

Handbrandsläckare finns i långhuset, på läktaren och i sakristian. I långhuset är den placerad på baksidan av sista bänkraden på södra sidan, under trappan till läktaren. Uppe på läktaren står den på norra sidan, bredvid sittbänken till orgelns spelbord. I sakristian är handbrandsläckaren upphängd på norra sidan av trappan till predikstolen.

Vägledande efterlysande skyltar är monterade över långhusets utgångar mot väster och söder.

I kyrkorummet får man ta in 120 personer. Läktaren får endast användas av personal och kör.

Från 2005 har myndigheternas rutiner för brandskydd förändrats. Räddningstjänstens brandsyn har upphört och ansvaret för brandskydd ligger genom egenkontroller tydligare på fastighetsägare och verksamhetsutövare. Rutiner för brandskyddsarbetet skall utarbetas. Skriftlig redogörelse för brandskyddet skall upprättas och skickas in till kommunen.

Arbetet pågår inom församlingen och beräknas slutföras under 2008.

Årlig tillsyn av brandsläckare mm utförs genom avtal med Brandab Skydd & Säkerhet i Kalmar.

Brister/skador

Dörren till utrymningsvägen mot väster, till det västra vapenhuset, är svår att öppna. Beslagningen bör justeras. (Prioritet I)

Tillgänglighet

Besökare till kyrkan går vanligtvis in från söder. Från kyrkogårdens entré i söder löper en grusgång, som för förbättrad tillgänglighet kompletterats med två parallella rader av kalkstensflisor, fram till södra vapenhusets port. Framför porten ligger en stor rektangulär kalkstenshäll. Hällen och gångens kalkstensrader ligger i samma nivå. Porten har en tröskel som är ungefär 10 cm hög. Golvnivån inne i södra vapenhuset ligger omkring 5 cm över kalkstenen utanför porten. Vapenhuset och långhuset har enhetlig golvnivå, men dörröppningen har en ca 5 cm hög tröskel.

Korets golv ligger omkring 12 cm över långhusets golvnivå.

Rullstolar brukar placeras i mittgången.

Som anges under rubriken Ljud ovan är kyrkorummet försett med hörslina.

Brister/skador

Lösningen med två parallella rader av kalkstenar och mellanliggande grus i gången mellan södra vapenhusets port och kyrkogårdens entré i söder fungerar inte för rullstolar där de främre hjulen sitter tätt. För att komma in i kyrkorummet måste två relativt höga trösklar passeras. Särskild plats för uppställning av rullstolar saknas. Såväl WC som HWC saknas i kyrkan. Ej tillgänglighetsanpassat WC finns i en fristående byggnad söder om kyrkogården.

Sammanfattningsvis finns det ett flertal brister i kyrkans tillgänglighet. Vilka åtgärder som bör prioriteras kommer under 2008 att diskuteras i samråd med handikapporganisation. (Prioritet II)

Inbrotts- och stöldskydd

Kyrkans inbrotts- och stöldskydd beskrivs i en separat bilaga, ej bifogad.

II.2.4 Kyrkobyggnaden fast inredning

(Lösa inventarier redovisas under II.2.5.)

Kyrkans fasta inventarier av trä besiktigades av konservator Eva Järnrot, Jönköpings länsmuseum 2002. Resultatet av besiktningen finns redovisad i rapporten ”Inventeringsprotokoll för Ventlinge k:a” daterad 2002-05-08. Rapporten innehåller såväl en allmän bedömning av inredningens och föremålens tillstånd, klimat- och förvaringsförhållanden, som en objektsvis redovisning av skador eller andra problem. Analysen föreslår också en handlingsplan för åtgärder och rekommendationer för förebyggande skyddsarbeten. Rapporten bifogas i sin helhet, se bilageförteckning.

Nedan behandlas delar av kyrkans fasta inredning i form av bänkinredning, läktarbröstning, dopfont, fast belysningsarmatur, kyrkans klockor och textilförvaring. Även orgelfasaden beskrivs. En utförlig beskrivning av denna finns också i Jönköpings läns museums inventeringsrapport.

Brister och skador

När det gäller fast inredning bedöms konserveringsåtgärder som akuta för innertakets rosettdекorationer och för väggmålningen från 1400-talet. Den förstnämnda har spjälkningsskador medan väggmålningen har spjälkningsskador samt är angripen av mögel. Spjälkningsskador har även predikstolen men åtgärder klassas här med prioritering 2 vilket innebär att åtgärder bör vidtagas inom 2-5 år. Predikstolen har även en brännskada efter stearinljus.

Orgel och orgelfasad

Läktarorgeln tillverkades ursprungligen av Åkerman & Lund, Stockholm 1885. Den var trestämmig men byggdes 1952 om till en pneumatisk tvåmanualig piporgel. År 1956 utökades orgeln med en stämma. Arbetena utfördes av Åkerman & Lund, Sundbyberg. Orgelfasaden står i liv med läktarbarriären. Spelbordet är placerat på den norra delen av läktaren vänd mot söder.

Orgelfasaden är bevarad från 1885. Orgelhuset är från 1952. Fasaden är uppdelad i tre sektioner med ett ornamenterat mittparti omgivet av två sidopartier i form av höga, smala pelarfält, krönt av gavlar och urnor. Hela fasaden har en sekundär bemålning i ljus grått. Tidigare har troligen en del av den skurna dekoren varit förgylld.

Brister och skador

Enligt A Mårtenssons Orgelfabrik AB är orgeln starkt angripen av mögel och behöver saneras. (Prioritet I) I samband med detta bör man också åtgärda tekniska felaktigheter i koppelfunktionerna. (Prioritet III)

På orgelfasaden saknas några små delar. Målningsskiktet är i gott skick.

Bänkinredning

Den nuvarande bänkinredningen har av utförandet att döma tillkommit vid kyrkans renovering 1952. Kyrkans äldre bänkar hade drabbats av angrepp av skadeinsekter. Inga uppgifter finns om att bänkinredningen skulle ha bytts ut tidigare varför man kan anta att det var bänkinredningen från 1812 som då togs bort.

Bänkarna är slutna mot mittgången och går ända ut till kyrkans väggar. De är indelade i tre kvarter med ett stort kvarter mot norr och två mindre mot söder. Bänkarna är idag invändigt laserade i gråbeigte. Gavlar och skärmar har ramverk laserat i grönt och speglar laserade i rödbrunt. Lister och överliggare är laserade i rödbrunt och golvlister i gråblått. Den nuvarande färgsättningen har tillkommit i samband med renoveringen 1998. Tidigare gick färgsättningen i grått och blått.

Brister och skador

Bänkinredningen har spjälkningsskador och torrsprickor i färgskiktet. Skadorna är störst på den södra korbänkens ryggstöd, samt på den list som vid bänkinredningens överkant löper längs södra långhusväggen. Generellt finns det också sprickor vid psalmbokshyllornas infästning. (Prioritet III)

Läktarbröstning

Läktaren byggdes 1829 ut till sin nuvarande form. Bröstningen är byggd som en ramverkskonstruktion, med en bred överliggare. Fronten mot kyrkorummet är målad i en ljus brun nyans och dekorerad med en tandsnittsfris samt sju motivförsedda speglar. Sex av speglarna har kartuschliknande sköldar med bevingade änglahuvuden. Den sjunde spegeln, i mitten, är dekorerad med lyra inramad av lagerkvistar. Såväl sköldarna som lyran är utförda på en ekådringsmålade bakgrund. De dekorerade speglarna tillkom troligen i samband med den invändiga ommålningen av kyrkan 1908. Eventuellt har lyran och sköldarna tillkommit vid två olika tidpunkter, då det syns tydliga skillnader i de skilda ytornas måleriteknik.

Brister och skador

Färgskiktet är i gott skick med undantag för lättare ytsmuts. (Prioritet III)

Dopfuntar

Dopfunten av polerad kalksten är tillverkad av stenarbetaren Malcolm Åkerberg, Grönhögen, och skänkt till kyrkan 1969. Den stod i mitten av 1900-talet på korets norra sida men står idag på den södra sidan.

Belysning

I långhuset finns fyra ljuskronor av mässing. Den äldsta av dessa, nummer två från väster, är genom en inskription daterad till 1722. Kronan närmast koret ska vara en gåva av kontraktsprosten C J Berger 1936. De båda andra kronorna saknar datering. Samtliga fyra kronor har både elektriskt ljus och plats för stearinljus. På långhusets väggar finns totalt fem mässingslampetter för stearinljus inköpta 1952 samt en elektrisk lampett med skärm i vitt glas vid trappan till läktaren. Under läktaren finns två infällda belysningsarmaturer. På läktaren hänger två mindre mässingskronor med elektriskt ljus och plats för stearinljus. De inköptes till kyrkan 1790. I det västra vapenhuset hänger en takkrona i trä och ljusarmar i bronserat järn med elektriskt ljus och plats för stearinljus. Den är daterad 1759. En krona av mässing med glasprismor hänger i det södra vapenhuset.

Textilförvaring

Textilierna förvaras främst i ett skåp i sakristian. Sakristians skåp tillkom i samband med kyrkans renovering 1950-52. Det är lasymålat i ljus grönblå toner. Här finns hängande förvaring för mässhakar samt hyllor för liggande förvaring. Dessutom finns ytterligare ett skåp på läktaren med hängande förvaring för en del äldre mässhakar m m.

Brister och skador

Skåpen är dåligt anpassade för textilierna. Det är trångt, svårt att få överblick och svårt att nå föremålen. Detta sliter på föremålen.

De galgar som används till mässhakarna bör anpassas till varje mässhake, vadderas och kläs med tyg. Även hyllor och förvaringsrullar bör kläs med tyg. Några av de äldre textilierna som förvarades på läktaren är angripna av mögel. De äldre tunga mässhakarna kan hänga sönder genom sin egen tyngd. En översyn av de kyrkliga textilierna bör göras och de textilier som visar sig ha skador eller angrepp av mögel ska åtgärdas av konservator. (Prioritet II) Därefter bör textilförvaringen anpassas efter rekommendationer av konservator. Bäst vore om man kunde ordna en ny textilförvaring som är lättare att arbeta med och som skyddar textilierna på ett bättre sätt än idag. (Prioritet III)

Klockor

I tornet hänger två klockor. Storklockan är gjuten i Karlskorna 1841 av P Mörck. Lillklockan är gjord av Michel Bader och är gjuten 1684. Den hängde tidigare i en klockstapel på en kulle på ett fält öster om kyrkan. (Se karta från 1801 under flik 15.) Storklockan har följande inskription i nederkanten: TILLHÖR VENTLINGE FÖRSAMLING OCH VÄGER 2 SKPD 12 LSPD 13 MK-R.V.V. SOLI DEO GLORIA Samt mitt på klockan: CXIVJ Lillklockan har följande inskription på överkanten: SOLI DEO GLORIA ANNO 1684 Mitt på klockan: ES.2:3 KOMMEN LATER OSS GÅ HERRANS BERGH TILL JACOBS GUDS HUUS AT HAN LAERER OSS SINA WEGAR OCH WY WANDROM PÅ HANS STYGER. BESTELDT AV PASTOR LAVRENSIUS MATEY IN WENTLING SOCKEN I nederkanten står: GLORIA EXCELSIS FVNDEBAT HOLMIA MICHEL BADER

Brister och skador

Storklockans kläpp är sliten och behöver bytas ut (Prioritet III).

II.2.5 Inventarier

Kyrkans och lösa inventarier av trä besiktigades av konservator Eva Järnerot, Jönköpings länsmuseum 2002. Resultatet av besiktningen finns redovisad i rapporten ”Inventeringsprotokoll för Ventlinge k:a” daterad 2002-05-08. Rapporten innehåller såväl en allmän bedömning av föremålens tillstånd, klimat- och förvaringsförhållanden, som en objektsvis redovisning av skador eller andra problem. Analysen föreslår också en handlingsplan för åtgärder och rekommendationer för förebyggande skyddsarbeten. Rapporten bifogas i sin helhet, se bilageförteckning.

Kyrkans inventarier inventerades av antikvarie Lotte Fürst, Kalmar läns museum, 1987. Flera inventarier stöldmärktes då. En uppdatering av inventarieförteckningen gjordes 2006 av antikvarie Monika Rasch på uppdrag av församlingen.

Brister och skador

I rapporten bedöms konservatorsarbeten som akuta när det gäller den äldre altarmålningen, nummertavlorna, series pastorum och votivskeppet. Series pastorum har spjälkningsskador. Samma typ av skador finns på nummertavlorna och votivskeppet, men dessa har också angrepp av mögel. Den gamla altartavlan har spjälkningsskador och är angripen av såväl mögel som mask.

II.3 ÖVERGRIPANDE KULTURHISTORISK BEDÖMNING FÖR KYRKOMILJÖ OCH KYRKA

Kulturhistorisk bedömning för kyrkogården finns i separat kyrkogårdsrapport, se Beskrivande del II B.

II.3.1 Generella värden

Som alla andra kyrkobyggnader uppförda före utgången av år 1939 skyddas Ventlinge kyrka genom Kulturminneslagen (SFS 1988:950). Lagskyddet är ett uttryck för att dessa kyrkor anses ha ett högt kulturhistoriskt värde. Det är inte enbart kvalitativa, estetiska eller historiska egenskaper som tillmäts värde, utan också symboliska, icke-materiella. Varje kyrka utgör ett lokalt kulturarv och är ofta bland de äldsta byggnaderna i socknen. Kyrkorna har generella värden, d v s sådana som är gemensamma för alla kyrkor. I skriften ”Kulturhistorisk karaktärisering och bedömning av kyrkor”, utgiven av Riksantikvarieämbetet, ges exempel på sådana värden och karaktärsdrag; kyrkan och kyrkomiljön är karaktärsskapande för bygden, ett landmärke och en orienteringspunkt i landskapet. Den är en symbol för trygghet, kontinuitet och förankring i tillvaron. Det lagliga skyddet omfattar kyrkobyggnadens exteriör och interiör, dess inventarier samt kyrkogården med dess byggnader och fasta anordningar. (Se även under flik 13, Lagar och förordningar)

II.3.2 Allmän bakgrund

De öländska kyrkorna har en betydligt högre andel ombyggda medeltidskyrkor än fastlandet. Dessa medeltida sockenkyrkor var i huvudsak uppförda på 1100-talet som enkla absidkyrkor, men byggdes ofta om under 1200-talets orostider och befästes. Under de följande seklernas krig kom kyrkorna ofta att användas som skydd för befolkningen. Kringen, som vid flera tillfällen drabbade ölänningarna och deras kyrkor hårt ända fram till 1700-talet, var en viktig orsak till att det gick långsamt med återuppbyggnad och att underhållet ofta fick stå tillbaka för återanskaffning av nödvändiga inventarier. Vid 1700-talets mitt var kyrkobeståndet i princip oförändrat sedan medeltiden och utgjordes av en brokig samling kombinerade kyrkor och sockenbefästningar vilka också användes som magasin. Att anpassa dessa trånga och dåligt underhållna byggnader för de växande församlingarnas behov var en svår uppgift.

Kyrkorna på Öland har formats av öns relativa fattigdom och isolering, vilket sannolikt har bidragit till att ge lokala självständiga och uppfinningsrika byggmästare utrymme att återanvända och ta tillvara så mycket som möjligt av de äldre kyrkorna. Denna sparsamhet har lett till att proportionsförhållandena vanligen är långt ifrån den klassiska harmoni som förordades av Överintendentsämbetet från 1700-talets mitt och ca 100 år framåt i tiden. Tornen är ofta kraftiga i förhållande till långhuset, lanterninerna något överdimensionerade, fönsterna på tornen gärna små, få och oregelbundet placerade. Närmast de nyklassicistiska idealen kommer de kyrkor på ön som nybyggdes på 1820-talet och framåt.

Från början till mitten av 1800-talet ledde de stabilare politiska och ekonomiska förhållandena tillsammans med en stadigt växande folkmängd till ökad kyrkobyggnadsverksamhet på Öland, liksom i landet i övrigt. På Öland kom dock om- och tillbyggnader att vara vanligare än nybyggnader. Genom en kunglig förordning 1759 hade byggandet av klockstaplar av trä förbjudits på det träfattiga Öland. De medeltida tornen påbyggdes därför med lanterniner i klassicistisk stil för att härbärgera kyrkklockorna.

II.3.3 Kyrkomiljön och kyrkan med fast inredning och inventarier

Den första kända kyrkan i Ventlinge socken är den stenkyrka som byggdes under 1100-talet. Denna kyrka var en tornlös absidkyrka i romansk stil. Omkring år 1200 byggdes tornet i väster som än idag finns kvar. Till skillnad från flera av de andra öländska medeltidskyrkorna ändrades dock inte kyrkan i övrigt. Vanligt var att man gjorde koret fullbrett och tog bort absiden. Det förekom även att man uppförde östtorn. Ventlinge kyrka fick dock behålla sin ursprungliga utformning under medeltiden och de därpå följande århundradena. Bild 8, flik 15, visar kyrkans byggnadshistoria fram till idag. Ritningarna är framtagna av Ragnhild Boström som undersökt kyrkans historia. En intressant teknisk lösning när det gäller Ventlinge kyrka är att tornet och den västra gaveln har var sin vägg. Det vanliga var att när ett torn byggdes till på ett äldre långhus så lät man tornet vila på långhusets mur men så är alltså inte fallet här. Huvudingången fanns under medeltiden i långhusets sydvästra hörn. Utformningen ska ha varit lik den som finns bevarad på Resmo kyrkas norra långhusvägg dvs ett rakavslutet dörrparti med ett halvcirkelformat parti infällt över dörrstycket. Utformningen är ovanlig på Öland men förekommer i en del danska kyrkor. Portalen på Ventlinge kyrka har bidragit till att man kunnat datera kyrkan till tidigt 1100-tal. Ingången sattes igen 1763. Sydportalen är idag markerad i kyrkans puts. Den framkom då man knackade ned putsen i samband med renoveringen på 1950-talet.

Den medeltida kyrkan var helgad åt St Laurentius. Under lång tid fanns en skulptur av helgonet samt en skulptur av Maria i kyrkan men dessa är idag försvunna.

År 1634 avbildades Ventlinge kyrka liksom de flesta andra öländska kyrkor av J H Rhezelius. Han reste på uppdrag av Kammarkollegiet runt i östra Småland och på Öland för att avbilda kyrkor och andra sevärdheter i bygden. Genom århundradena har han fått många efterföljare som antingen på uppdrag eller av eget intresse arbetat med att avbilda Ölands kyrkor. Ungefär 100 år efter Rhezelius reste Petrus Frigelius runt på Öland. Hans teckning av Ventlinge kyrka finns som bild 1, flik 15.

Arbetet med ombyggnaden av Ventlinge kyrka påbörjades redan 1812 men blev inte så omfattande som i många andra kyrkor. Västtornet bevarades och också en stor del av långhuset. Absiden revs och koret gjordes fullbrett med en sakristia i öster. Undersökningar av murarna har visat att skarven mellan det medeltida långhuset och det nya koret från 1812 går vid västra sidan av det andra fönstret från öster. I samband med underökningar av murarna har man också hittat en del av de fönstergluggar och dörröppningar som fanns i den medeltida kyrkan. Interiört finns de medeltida stenvalven bevarade i tornets två första våningsplan. Den måttliga ombyggnaden gör att Ventlinge kyrka idag räknas som en av de mera välbevarade medeltida öländska kyrkorna tillsammans med Egby, Gärdslösa, Källa (gamla kyrkan), Resmo, Vickleby och Ås. Den tillhör också den grupp på 15 kyrkor som av öns totalt 34 kyrkor har kvar sitt medeltida västtorn.

Vem som ritade kyrkans nya kor är inte känt men bygget leddes av den på Öland tämligen flitigt anlitate byggmästaren Johan Petersson, Kalmar. Han arbetade med sex om- eller nybyggnader av kyrkor på Öland bl a i Mörbylånga och Böda. I samband med ombyggnaden av Ventlinge kyrkas kor gjordes nya, stora stickbågiga fönsteröppningar och långhusets och sakristians tak belades med enkupigt tegel.

Den ombyggda kyrkan var, liksom medeltidskyrkan, orienterad i öst-västlig riktning med torn i väster och kor i öster. Genom ombyggnaden blev koret fullbrett och en sakristia byggdes

öster om koret. Sakristian gjordes lägre än långhuset med en rektangulär plan. Ombyggnaden gjordes i nyklassicistisk stil. Typiskt för denna stil är ett ljust kyrkorum med stor rymd. Ventlinge är en relativt liten kyrka. Trots det kunde man genom rummets stora takhöjd och de nya stora stickbågiga fönstren skapa ett ljust och luftigt kyrkorum. Även färgsättningen som hölls i ljusa toner bidrog till detta. En intressant detalj är det fragment av en gravsten från slutet av 1200-talet eller början av 1300-talet som murades in i den östra gaveln. Fragmentet var länge dolt under puts men togs fram i samband med renoveringen av kyrkan 1950-52.

En ovanlig lösning i kyrkorummet är placeringen av predikstolen över altaret. Altarpredikstolar tillkom främst under 1800-talets första hälft och fanns i Småland i omkring femton kyrkor och på Öland i nio. Bruket av altarpredikstolar hörde samman med den liturgiska utvecklingen mot ett större betonande av ordet i gudstjänsten. På Öland finns förutom i Ventlinge altarpredikstolar kvar endast i Hulterstads och Ås kyrkor.

Den första större förändringen av kyrkan gjordes redan 1825. Då försågs det medeltida tornet med en trälanternin ritad av murarmästaren Johan Abraham Wilelius, Stockholm. Denna fick samma kvadratiska form som tornet och avtäcktes med ett tältformat spånklätt tak. Även tornets tak var klätt med spån. Fyra år senare byggdes läktaren ut så att den blev djupare. Den första större renoveringen av kyrkans interiör genomfördes 1879. Exakt vad som gjordes är oklart men troligen försågs kyrkorummet och i synnerhet den östra korväggen med dekormåleri i tidens smak. Under taklisten på långhusets norra och södra vägg målades en rundbågefris i nyromansk stil. Kring predikstolen målades konsoler och pilastrar som marmorades. Väggarna bakom ljudtaket försågs med draperimålning och över alltihop ett band med texten Ära vare Gud i höjden. Predikstolskorgen försågs med flera dekorativa träsniderier liksom ljudtaket. Dekorationerna ritades av arkitekten Fredrik Wilhelm Scholander. Uppställningen har en typiskt klassicistisk utformning.

Exteriört genomfördes ytterligare en större förändring 1880 då det södra vapenhuset tillkom. Det ritades av Otto August Mankell (1835-1885) som främst är känd som tecknare. Han arbetade bl a som lärare i perspektiv vid Akademin för de fria konsterna. Vapenhuset i Ventlinge byggdes i nyklassicistisk stil med inslag av nyromanik. Ingångens parställda pilastrar är typiskt klassicistiska medan partier ovanför ingången med perspektivbågarna och ett blinderingsfönster i form av ett romanskt hjulekersfönster är dekorelement typiska för den nyromanska stilen. Vapenhus på långhusets södra sidosidor förefaller ha blivit populära just på södra Öland. Flera av grannkyrkorna byggdes till på liknande sätt vid den här tiden t ex Gräsgårds och Södra Möckleby kyrkor.

Den stora renovering av kyrkan som genomfördes 1950-52 leddes av Johannes Dahl som var en flitigt anlita arkitekt vid ny- och ombyggnader av kyrkor samt renoveringar vid den här tiden. Renoveringen var tänkt att genomföras 1938 men planerna lades på is då kriget bröt ut 1939. Arkitekt Johannes Dahl hade sitt kontor i Tranås och var därför mest verksam i norra delen av Kalmar län, Jönköpings län och Östergötland. Johannes Dahl var utbildad i den klassicistiska skolan och arbetade i hög grad utifrån denna inriktning. De renoveringsförslag för kyrkor som Dahl utarbetade tog stor hänsyn till kyrkorummets medeltida historia. Det är något som är tydligt i fallet Ventlinge kyrka. Bl a målades väggarnas dekormåleri från 1879 och 1908 över. Eftersom kyrkan angripits av skadeinsekter behövdes flera åtgärder vidtas bl a omläggningen av golven i långhus och sakristia samt utbyte av bänkinredning. I det sistnämnda fallet påverkade också moderna krav på bättre sittkomfort. Den nya bänkinredningen fick dock samma klassicistiska utformning som den gamla bänkinredningen. Den enda delen av den äldre bänkinredningen som bevarades är läktartrappans sittplats. I

koret murades de båda fönstren i långhusets östra gavel igen. Eftersom ett nytt värmesystem med elektriska bänkvärmare ersatte de gamla vedkaminerna kunde dessa tas bort och bänkinredningen återställas. Ytterligare en anpassning till nyare tiders krav var utvidgningen av koret. I mitten av 1900-talet blev det allt vanligare att körer medverkade i gudstjänsten eller att man ordnade julspele och liknande aktiviteter vilket krävde bättre utrymme i koret. Därför togs en bänk på var sida om mittgången bort. Färgsättningen gick vid den här tiden i olika gråa nyanser med inslag av blågrönt, rostbrunt och guld. De ovan beskrivna åtgärderna innebar naturligtvis ett visst mått av förändring i kyrkorummet men var ingen omgestaltning. Störst påverkan på upplevelsen av kyrkorummet hade de igensatta korfönstren.

En del av kyrkans kulturhistoriska värde utgörs av bevarade byggnadsdelar från medeltiden. Det ger kyrkobyggnaden ovanliga proportioner med ett smalt långhus som har samma mått på bredden som tornet. De bevarade delarna av den medeltida kyrkan vittnar om dess långa historia och berättar om medeltida byggnadsteknik och stilideal. Mest framträdande är de medeltida spåren i tornet, främst i de två första våningarnas ålderdomliga stenvalv. Efter den stora ombyggnaden i början av 1800-talet har kyrkan renoverats vid flera tillfällen. Trots att inredningen i viss mån har bytts ut till nya golv och ny bänkinredning, har rummet bevarat mycket av 1800-talets karaktär.

Sammanfattningsvis:

- Som många av kyrkorna på Ölands västra sida ligger Ventlinge kyrka på landborgskanten.
- Kyrkbyn har medeltida anor. Till kyrkomiljön hör förutom kyrkan och kyrkogården också den tidigare skolan.
- Kyrkan har ett medeltida ursprung som idag till stora delar är bevarat i tornet och långhusets västra del. I vapenhuset, långhusets västra gavel och tornets första våning är flera medeltida valvbågar synliga. Man har i kyrkans fasadputs också markerat medeltida portaler och fönsteröppningar som idag är igensatta.
- Kyrkans exteriör har bevarat mycket av det uttryck den fick i samband med ombyggnaden 1812. Tornet har förändrats genom tillkomsten av en lanternin 1825 och ett nytt vapenhus i söder 1880. Den sistnämnda byggnadsdelen avviker något stilmässigt från den övriga kyrkobyggnaden.
- Interiört är den största enskilda förändringen igenmurandet av de båda korfönstren i öster. Materialen i inredningen är inte alltid de ursprungliga men förändringarna har stilmässigt kopierats för att likna de äldre inventarierna. Det nyklassicistiska kyrkorummet är än idag väl sammanhållet.
- Bland kyrkans inventarier utmärker sig altarpredikstolen och läktartrappans sittplats. Altarpredikstolar byggdes i ett fåtal kyrkor och endast några få av dessa finns idag bevarade. Även den framtagna väggmålningen från 1400-talet är ett ovanligt inslag i kyrkorummet.

II.4 KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING (inom parentes använda förkortningar)

Kalmar läns museums topografiska arkiv (KLM)

Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet (ATA)

Lantmäteriet

Ahlqvist, Abraham, *Ölands historia och beskrifning, 1827* (tolkad och avskriven av Jan-Åke Jansson, Mörbylånga 2002)

Boström, Ragnhild, *De öländska kyrkorna –en översikt I: Kyrkobyggnader 1760-1860 del 2 Småland och Öland*, Stockholm 1993 (SvK)

Erixon, Sigurd (red) *Sveriges Bebyggelse Landsbygden del IV*, Uddevalla 1959

Håkansson, Gunnar, *Öländska personminnen bevarade i äldre gravstenar, epitafier och andra kyrkliga föremål*, Göteborg 1942

Lindahl Göran, *Högkyrkligt lågkyrkligt frikyrkligt*, Diakonistyrelsens bokförlag 1955

Mörkfors, Gunnel, *Nyklassicistiska kyrkorum: utvecklingen i Östergötland 1760-1860, I: Kyrka i bruk* red. Mörkfors, Olsson, Linköping 1996

Sjöström Ingrid, *Kyrkorna från perioden 1760-1860 –en sammanfattande översikt I: Kyrkobyggnader 1760-1860 del 2 Småland och Öland*, Stockholm 1993 (SvK)

Ullén Marian, *Stiftsindelningen och kyrkobyggandet i Växjö stift 1760-1860 I: Kyrkobyggnader 1760-1860 del 2 Småland och Öland*, Stockholm 1993 (SvK)

Ullén, Marian. *Öland, landskapets kyrkor*, Riksantikvarieämbetet, Stockholm 2003.

Ventlinge hembygdsförening, *Ventlinge, en sockenbeskrivning*, Kalmar 1976.

Muntliga uppgifter lämnade av:

Göran Svensson, vaktmästare, Sydölands församling